

ครูสอนชีวิต

๘

ครูชอดอยนางกับเยาวชนดนตรีพื้นบ้าน

กรมส่งเสริมสุขภาพ

ที่ปรึกษา

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
นพ.อุกฤษฏ์ มิลินทางกูร

อำนวยการประสานงาน

นริชา อัครวีระกุล
ณนุช มธุระพันธ์
จรินทร์ คงศรีจันทร์
นวินดา จัดหงษา

บรรณาธิการ

ยุทธนา วรณปิติกุล

ผู้เขียน

รวีวาร โฉมเฉลา

ศิลปกรรม และรูปเล่ม

สำนักพิมพ์ Organic Books

พิสูจน์อักษร

สมประสงค์ บุญผ่อง
ชนิษฐรัตน์ มัสพันธ์

ภาพปก

iced_T

จัดพิมพ์ และเผยแพร่โดย

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
ชั้น 2 อาคาร 88/37 ติวานนท์ 14 ตำบลลาดชะ้ว อำเภอมือง จังหวัดนนทบุรี 11000
โทรศัพท์ 0-2590-2304 โทรสาร 0-2590-2311
เว็บไซต์ www.nationalhealth.or.th

คำนิยม

ถ้าถามว่าหากจะเปลี่ยนแปลงโลกไปสู่โลกแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้ว อะไรสำคัญที่สุด คำตอบอาจจะมีหลากหลาย แต่คงจะไม่ลงตัวถ้าไม่ใช่การมี “หัวใจของความเป็นมนุษย์”

ไม่มีสัตว์ชนิดใดที่สามารถทำลายโลกได้ เพราะสัตว์อยู่ตามธรรมชาติ ธรรมชาติไม่ทำลายธรรมชาติ แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ผิดธรรมชาติได้ จึงทำลายโลกได้ มนุษย์มีความโลภมากผิดธรรมชาติ และสามารถคิดเทคโนโลยีที่ขยายความโลภให้มากอย่างไม่สิ้นสุด เทคโนโลยีที่ว่่านั้นคือเงิน ในขณะที่อาหารเป็นของจริง แต่เงินไม่ใช่ของจริง ลองนึกภาพดูว่าจำนวนเงินนั้นเราสามารถเติมตัวเลขเพิ่มเข้าไปเท่าไรก็ได้ เช่น ๑๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐๐... เติบโตจนสุดขอบฟ้าเลยก็ได้ แสดงว่ามันไม่ใช่ของจริง แต่เป็นมายาคติที่มายาขยายความโลภออกไปอย่างไม่สิ้นสุด

เมื่อมนุษย์มาถือการพัฒนาที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง ก็เท่ากับเอาความโลภอันไม่มีที่สิ้นสุดเป็นตัวตั้ง การพัฒนาแบบนี้จึงไปทำลายทรัพยากรนานาชนิดเพื่อเปลี่ยนให้เป็นตัวเลขให้มากขึ้นๆ โลกจึงถูกทำลายมากขึ้น ครอบงำธรรมชาติและระบบการอยู่ร่วมกันจนวิกฤติและเครียดไปหมด จนไม่มีทางออกด้วยการ “พัฒนา”

แต่มนุษย์ก็มีธรรมชาติที่พิเศษสุดอยู่อย่างหนึ่ง ตามคำว่า “มนุษย์” นั่นเอง มนุษย์แปลว่าจิตใจสูง มนุษย์ต่างจากสัตว์ตรงที่มีจิตใจสูง

จิตใจสูง หมายถึง จิตใจที่เห็นแก่คนอื่นและสิ่งอื่นอย่างไม่นำเชื่อ เพราะอย่างนี้ มนุษย์จึงมีความดีที่สามารถทำเรื่องดีได้อย่างสูงสุด เนื่องจากความดีสุด ๆ นี้เป็นศักยภาพในความเป็นมนุษย์เท่านั้น เราจึงเรียกกันว่า "หัวใจของความเป็นมนุษย์" ทุกคนเคยสัมผัสหัวใจของความเป็นมนุษย์มาด้วยกันทุกคนและรู้ว่ามันให้ความรู้สึกที่อบอุ่นและเป็นสุขอย่างล้ำลึกเพียงใด

ในกระแสรของอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม เงินนิยม ก็ยังมีเรื่องดีดี หรือเรื่องที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์อยู่ในทุกพื้นที่ เพราะมันเป็นธรรมชาติอีกด้านหนึ่งของมนุษย์ ถ้าเราบันทึกเรื่องราวดีดีมาเผยแพร่กัน มนุษย์ก็จะมีความสุขและมีกำลังใจมากขึ้น ความสุขและความดีเป็นเรื่องที่ระบาดได้ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) พยายามเคลื่อนไหว "สังคมไทยหัวใจมนุษย์" และพยายามส่งเสริมให้มี "ธนาคารของเรื่องราวดีดี" หวังว่าเรื่องราวดีดีเล่มนี้ จะเข้าไปสัมผัสส่วนลึกในจิตใจของผู้คนอย่างกว้างขวาง ด้วยสัมผัสส่วนลึกในจิตใจเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกงดงามน่าอยู่

ศ.นพ.ประเวศ วะสี

คำนิยม

แม้เราจะเพียรพยายามสร้างและรณรงค์ ส่งเสริม "สังคมแห่งสุขภาวะ" ในรูปแบบต่างๆ มากมายเพียงใด แต่สังคมแห่งสุขภาวะที่แท้จริงย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ขับเคลื่อนสังคมปราศจากเสียซึ่ง "หัวใจของความเป็นมนุษย์" หรืออาจสรุปคร่าวๆ ได้ว่า "คนที่มีความดีอยู่ในหัวใจ" ย่อมมีจิตสำนึกห่วงใยทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น สรรพชีวิตทั้งมวล และสิ่งแวดล้อม และเมื่อบุคคลผู้นั้นลงมือกระทำใดๆ เขาก็จะกระทำอยู่บนพื้นฐานของการไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ทุกคนและทุกสิ่งเหล่านั้น

เมื่อราวต้นปีที่ผ่านมา คณะนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ได้เผยแพร่ผลการวิจัยในวารสารการแพทย์บริติช เมดิคัล มีเนื้อหาสำคัญสรุปได้ว่า จากการศึกษาพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างกว่า 4,700 คน เป็นเวลา 20 ปี พบว่า "ความสุข" สามารถติดต่อบรรยากาศบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งได้ ด้วยการได้รับทราบเรื่องราวและพบเห็นบุคคลที่มีความสุข และเมื่อบุคคลหนึ่งได้เข้าไปอยู่ในเครือข่ายแห่งความสุขแล้ว เขาก็จะทำให้เพื่อนฝูงญาติพี่น้อง และคนใกล้ชิดมีโอกาสที่จะมีความสุขเพิ่มขึ้นไปด้วย เพราะภาวะทางอารมณ์ของคนเราไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเราเพียงคนเดียว แต่ยังเกี่ยวพันกับการกระทำและประสบการณ์ของผู้อื่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่เราเกี่ยวข้องด้วยโดยตรงหรือไม่ได้รู้จักเป็นการส่วนตัวก็ตาม ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า ความสุขเป็นโรคติดต่ออย่างหนึ่ง

ด้วยนัยเดียวกันนี้ “หัวใจของความเป็นมนุษย์” ก็น่าจะเป็นโรคติดต่อได้เช่นกัน และเรื่องราวที่ดีที่สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือเล่มนี้ รวมถึงอีกหลายเรื่องราวที่รวบรวมไว้ในธนาคารเรื่องราวดีดีแห่งชาติ ก็น่าจะช่วยทำให้ “หัวใจของความเป็นมนุษย์” ติดต่อแพร่ขยายไปยังคนไทยทุกคนได้อย่างกว้างขวาง และเมื่อนั้นก็คงจะกล่าวได้เต็มปากเต็มคำว่า “สังคมไทยคือสังคมแห่งสุขภาวะ”

นพ.มงคล ณ สงขลา
ประธานคณะกรรมการบริหารยุทธศาสตร์
การสร้างสังคมสุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์

คำนำ

การเปลี่ยนแปลง - วลียอคฮิตแห่งปี 2551
แท้จริงแล้วการเปลี่ยนแปลงคือสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาแห่งการดำรงอยู่ของมนุษยชาติ ภายใต้นามที่อาจเรียกได้ว่า “การพัฒนา”
นับแต่ที่มีการพัฒนาเกิดขึ้น วิถีชีวิตของมนุษย์ยิ่งออกห่างจาก “ธรรมชาติ” อันเป็นต้นกำเนิดของชีวิตและวัฒนธรรมมากขึ้นทุกที จนทำให้ “ธรรมชาติแห่งหัวใจของความเป็นมนุษย์” เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

.....
ธรรมชาติแห่งความเคารพและเกรงกลัวในปรากฏการณ์ธรรมชาติ
เปลี่ยนไปเป็นความมั่นใจและความหวังการที่จะเข้าควบคุมธรรมชาติ
ธรรมชาติแห่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือแบ่งปันระหว่าง
เพื่อนมนุษย์ เปลี่ยนไปเป็นการค้ากำไรและเอาตัวเอาเปรียบ
ธรรมชาติแห่งการดำรงอยู่ด้วยความเรียบง่าย เพราะปลูก เลี้ยงสัตว์
พึ่งพิงและต่างตอบแทนกับธรรมชาติ เปลี่ยนไปเป็นการผลิตด้วยเทคโนโลยี
ทันสมัยที่คำนึงถึงปริมาณมากกว่าคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและสรรพชีวิต
ธรรมชาติแห่งการมองเห็นความงามของภูเขา ป่าไม้ ลำธาร หิ้งฟ้า
 ฯลฯ ในฐานะของทรัพยากรเพื่อส่วนรวม เปลี่ยนไปเป็นการครอบครองและ
ตีมูลค่าในรูปของตัวเงิน

.....
ท้ายที่สุดแล้ว ความเปลี่ยนแปลงที่มีเศรษฐกิจและเงินเป็นตัวตั้ง
กลับนำสังคมมนุษย์ไปสู่ผลกระทบมากมาย

ป่าไม้ที่ลดลง มลพิษที่เพิ่มขึ้น ภัยธรรมชาติที่รุนแรง การขาดแคลน
อาหารและแหล่งน้ำ

ความล้มเหลวของชุมชน ความเจ็บป่วย ความเหลื่อมล้ำทางสังคม
หนี้สินท่วมหัว ฯลฯ

มนุษย์ทุกคนล้วนได้รับผลกระทบนี้ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง
เพราะตระหนักถึงผลกระทบอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย
ทั้งปวง

จึงมีผู้คนกลุ่มเล็กๆ หลากหลายกลุ่ม ได้เริ่มต้นการเปลี่ยนแปลง
อีกครั้ง บนแนวทางของการกลับคืนสู่ธรรมชาติให้มากที่สุด

เช่นเดียวกับผู้คนจากทุกภาคส่วนในสังคมไทยที่มีส่วนร่วมในการร่าง
“พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550” เพื่อมุ่งหวังให้เป็นกฎหมายที่เป็น
เครื่องมือ กลไกในการเชื่อมประสานและขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่ “สังคมสุขภาวะ”

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ได้ดำเนิน “โครงการ
ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การสร้างสังคมสุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์”
ขึ้น โดยเล็งเห็นว่า สังคมสุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์นั้นต้องอาศัย
การพัฒนาประเทศอย่างสมดุล ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป ภายใต้
บริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมจาก
กัลยาณมิตรทุกภาคส่วนในสังคม เข้ามาร่วมขับเคลื่อนด้วยหัวใจของความเป็น
มนุษย์เป็นพื้นฐาน

ด้วยยุทธศาสตร์ของโครงการ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้
ร่วมกัน พัฒนาระบบการสร้างและจัดการความรู้ที่เน้นในทางสร้างสรรค์
สิ่งดีงามให้เกิดขึ้น โดยผ่านกระบวนการสื่อสารทางสังคมและนำไปสู่ค่านิยมใหม่
ของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดขึ้นนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อการพัฒนาไปสู่สังคม
สุขภาวะที่มีหัวใจของความเป็นมนุษย์

.....
จากผู้พยายามควบคุมธรรมชาติ จึงเปลี่ยนมาเป็นผู้เรียนรู้ เข้าใจ
และยอมรับในความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ

จากผู้ขาย จึงเปลี่ยนมาเป็นผู้ให้
จากมุ่งค้ากำไรสูงสุด จึงเปลี่ยนมาเป็นการพึ่งพานรากฐานของ
ความห่วงใยต่อชีวิตและสังคม

จากที่เคยทำงานเพื่อเงินและการดิ้นรนไปสู่สถานภาพที่ (คิดว่า) สูงขึ้น
จึงเปลี่ยนมาเป็นที่พอใจต่อเพื่อนมนุษย์และผู้ด้อยโอกาสในสังคม เคารพกัน
ในฐานะเพื่อนมนุษย์

.....
เมื่อการเปลี่ยนแปลงนำพาผู้คนให้คืนกลับมาสู่การเป็น “มนุษย์ที่มี
หัวใจของความเป็นมนุษย์” อีกครั้ง “เรื่องราวที่ดี” มากมายที่กระจายตัวเกิดขึ้น
ณ มุมเล็กมุมน้อย ทั่วไทย ทั่วโลก จึงเริ่มปรากฏขึ้น

เรื่องราวดีดีส่วนหนึ่งจะนำมาเก็บไว้ใน “ธนาคารข้อมูลเรื่องราว
ดีดีแห่งชาติ” ซึ่งจะพื้นฐานข้อมูลเพื่อประโยชน์ของสาธารณะเพื่อให้เกิดการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในวงกว้าง เป็นการสร้างเสริมกำลังใจให้แก่ผู้คนที่มุ่งมั่น
ในการสร้าง “สังคมที่ต้องการ” และที่สำคัญ เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนอีก
กลุ่มหนึ่งที่กำลังมุ่งมั่นในสิ่งเดียวกัน

เมื่ออ่าน “เรื่องราวดีดี” ในหนังสือเล่มนี้จบลง คุณอาจค้นพบว่า...
ท้ายที่สุดแล้ว สุดท้ายของการเปลี่ยนแปลง จะนำพาผู้คนกลับคืน
สู่ธรรมชาติ

สู่การมองเห็นคุณค่าของทุกสรรพสิ่งด้วยหัวใจ
อันเป็นหัวใจที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์
และเป็นความหมายที่แท้จริงของการพัฒนา

นพ.อำพล จินดาวัฒนะ
เลขาธิการคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สารบัญ

บทที่ 1 พ่อครู	15
บทที่ 2 ลูกศิษย์	21
บทที่ 3 สอนอย่างลูก	27
บทที่ 4 สมาคมสืบสานตำนานปี่ซอ	39
บทที่ 5 ซอสดริง	43
บทที่ 6 สวนผสมผสาน หลังพิงชีวิต	45

บทที่ 7 เสียงซอจักสืบไป	51
บรรณานุกรม	56
ภาคผนวก	58

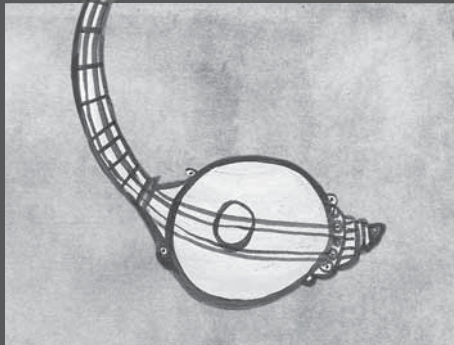
“ไม่ใฝ่แข่งปดี่แบ่งไม้ดูก้าน
หน้าด้านปดี่เป็นจ้างขอ”

บนเวทีชั่วคราวกลางลานวัดแห่งหนึ่ง เด็กชายหญิงกำลังขับขานเพลงซอพื้นเมืองเสียงใส ขณะคนเฒ่าคนแก่ซึ่งมาร่วมงานทีหนึ่งฟังด้วยใบหน้ายิ้มแย้มแกมเอ็นดู ชายวัยกลางคน ท่าทางไม่แตกต่างจากชาวบ้านที่มาร่วมงานนั่งเยื้องเวทีทางด้านซ้าย จ้องมองไปยังเวทีอย่างใจจดใจจ่อ เมื่อเด็กหญิงว่าขานคำขอหยอกล้อเด็กชายคู่ก้อง ผู้สูงวัยก็ยิ้มเบิกบานอย่างมีความสุขและภาคภูมิใจ

ในยุคสมัยไอเทคโนโลยีเช่นนี้ การแสดงพื้นถิ่นโดยเด็กๆ แบบบนเวทีไม่ใช่สิ่งที่พบเห็นได้บ่อยนัก คนจากเมืองอาจจะคาดไม่ถึงด้วยซ้ำที่ได้เห็นเด็กๆ ขับซอ นาฏศิลป์ล้านนาอันเก่าแก่โบราณและดูจะเป็นของคนเฒ่าคนแก่ผู้สูงอายุ เนื่องจากวิธีขับร้อง ท่วงทำนอง หรือวงปีที่ให้ทำนอง จังหวะ เหล่านั้นล้วนให้ภาพ เสียง และบรรยากาศที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิง

กับเวทีประกวดหุ่นน้อยร้องเพลงสตริง หรือการเดินแสดงความสามารถตามเวทีต่างๆ

เด็กหญิงผู้เป็นดารานำ หรือ “น้องฟาง” ด.ญ. มณัฎฐา ชัยชนะ ที่ผู้คนเรียกขาน ปรากฏตัวบนเวทีมาหลายงานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นที่ว่าการอำเภอ บนเวทีริมฝั่งน้ำแม่ปิงในงานวันรักการอ่านของชมรมป้อมเชียงดาว (มูลนิธิสื่อชาวบ้าน) หรือกิจกรรมชาวบ้านที่จัดโดยโครงการจัดการลุ่มน้ำแม่ปิง ด้วยใบหน้าคมคาย น้ำเสียงสดใสไพเราะ และการขับซอที่ชัดเจนเช่นเดียวกัน คู่ของเธอ “น้องแมน” ด.ช. จักรพันธุ์ คล่องแคล่ว หนุ่มน้อย ผิวคล้ำ ท่าทางขริมสุภาพที่ขับซอโต้ตอบ ก็ผ่านเวทีมาหลายหน วิธีการร้องของเขานั่นออกเสียงคำเมืองได้อย่างชัดถ้อยชัดคำ ถูกต้องทั้งวรรณยุกต์และท่วงทำนอง ส่วนเด็กๆ อีก 7-8 คนที่เหลือซึ่งนั่งกระหนาบสองข้างก็ไม่ไม่น้อยหน้า การแสดงบนเวทีแบ่งฟากหญิงชาย ขับร้องสลับกันไปทีละคู่ เด็กชายบางคนเริ่มเสียงทุ้ม เด็กหญิงเสียงแหลมใส ร่วมกันขับบทซอ “นักเรียนขยัน” เสียงแจ้ว เด็กๆ เหล่านี้อายุสิบกว่าขวบเท่านั้นเอง น้องฟางเรียนอยู่ชั้น ม. 1 ร.ร. ศีลวิ นื่องแมนอยู่ ม. 2 ร.ร. ชุมชนบ้านเมืองงาย แต่พวกที่ตัวเล็กกระเปี้ยกนั้นเรียนอยู่ชั้นประถมจากหลายหมู่บ้าน

บทที่ 1

ฟองครุ

ชายสูงวัยลุกออกมาควบคุมเสียงดนตรี ที่จริงก่อนหน้าที่เด็กๆ จะขึ้นแสดง เขานั่งอยู่บนเวทีมาเกือบตลอดช่วงเช้า วันที่ศูนย์สืบทอดสานฮอยกูมีปัญญาล้านนา วัดแม่ฮีด อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีงานพิธีไหว้ครูดนตรี นอกจากพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ยังมีการแสดงของดั่งกล่าวบนเวทีชั่วคราวที่สมมติเป็น “พามซอ” นั้น มีช่างซอหนุ่มสาวต่างถิ่นเดินทางมาร่วมงาน ผู้อาวุโสซึ่งคอยสอดส่องมองดูเด็กๆ อย่างใส่ใจตลอดการแสดง รับหน้าที่อีกบทบาทหนึ่ง คือ เป่าปี่ในวงปี่จุ่มที่ใช้บรรเลงประกอบการขับขานซอ ใครๆ เรียกหาท่านว่า “พ่อครุๆ” ท่านผู้นี้คือครูผู้สอนเด็กตัวเล็กตัวน้อยขับซอ นั่นเอง

พ่อครูอุ้น เรือง รุ่งทอง

ละอ่อนหนุ่มนี้เคยออกรายการสารคดี ทุ่งแสงตะวัน มาแล้ว ชื่อตอน “ช่างซอละอ่อน” หัวหน้าคณะซอหงษ์ทองประคองศิลป์ หรือพ่อครูอุ้น เรืองหงษ์ทอง เล่าย้อนไปถึงตอนที่รายการสารคดีโทรทัศน์ซึ่งเป็นที่รู้จักมาถ่ายทำช่วงปี 2549

“พ่อครูสอนมาเมินแล้ว ประมาณ 36 ปี แต่รู้สึกว่าเป็นเด็กเล็กรุ่นนี้ จะหนักที่สุด และเป็นที่ยู๊จัก”

“พ่อครู” ที่ทุกคนเรียกกันสั้นๆ นั้น แท้จริงคือช่างซอและช่างปีซันครู

แห่งเชียงดาว เมืองในหุบเขา ต้นกำเนิดน้ำแม่ปิง สมัยโบราณกาลเอมานั้น นับตั้งแต่การซอซึ่งสืบสาวเท้าความได้ว่ามีมาช้านานคู่กับอาณาจักรล้านนา ก็ไม่ปรากฏว่ามีช่างซอเด็กแต่อย่างใด คงพบเฉพาะช่างซอที่เป็นผู้ใหญ่ มาไม่นานนี้เอง อาจจะกล่าวได้ว่า พ่อครูอุ้น เรือง เป็นผู้ที่ผลิตเยาวชนช่างซอยุคแรกๆ เหตุที่เป็นเช่นนั้น เพราะท่านได้ริเริ่มสอนลูกสอนหลานที่บ้าน ด้วยหวังถ่ายทอดวิชานั่นเอง

“พ่อเกิดที่ ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว มีพ่อเป็นช่างปี ส่วนแม่นี้แต่งคำวได้ สืบไปสืบมาตั้งแต่รุ่นอยู่รุ่นหม่อม เป็นเล่นดนตรีกันหมด...”

พ่อครูเล่าความเป็นมาในอดีต ณ หมู่บ้านบนดอยสูง ในบ้านของครอบครัวตระกูลนักดนตรีล้านนา ทารกน้อยที่จะกลายเป็นช่างปีและครูซอออกได้ถือกำเนิดขึ้นในวันฤกษ์ยามยามดีปีใหม่เมื่อ 56 ปีที่แล้ว (1 มกราคม

2495) บิดาของท่านนั้น พ่อบัน หงษ์ทอง เป็นช่างปี สามารถในการเล่นและผลิตปี ปู่ยาตายายล้วนละเล่นดนตรีสะล้อ ซอ ซึง ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง จนมาถึงพี่น้องหญิงชายทั้ง 4 ของพ่อครูอุ้น เรือง ต่างก็เป็นช่างปีช่างซอทั้งสิ้น

“ตอนแรกแม่พาไปฟังแผ่นเสียง-ทับเพลงไหลาน ไปฟังจังหวัดหะปี-ซอที่บ้านพ่ออุ้ย (พี่ชายของพ่อ) พ่ออายุ 12 ก็เริ่มซอเล่น ซอบก (ซอแบบไม่มีดนตรี) ซอบนหลังควาย พอ 13-14 ก็หัดเป่าปี อายุ 15 ก็เป่าปีหากินได้ แต่ซอยังหาแหล่งเรียนไม่ได้”

พ่อบันนั้นนอกจากจะเป็นช่างปีแล้ว ยังเป็นผู้ออกไปหาช่างซอมาสอนในงานวัดงานบุญที่หมู่บ้าน ช่างซอเหล่านั้นจะมาอาศัยพักที่บ้าน พ่อครูอุ้น เรือง จึงได้อาศัยใกล้ซิด ได้ฟัง ซิมซิบจนถึงขั้นขอคำสอนมาทวง แต่ว่าเบื้องต้นนั้น ท่านได้หัดซอกกับพ่อบันแก้ว ดำนิล ช่างซอชาวเมืองคอง ซึ่งพ่อบันเป็นช่างปี เล่นดนตรีให้ตนเอง

“พ่อไม่ให้ออกไปซอ ให้อยู่บ้านเลี้ยงวัวควายช่วยพ่อแม่ เอาเมียก่อน ลัก 11 ปี”

พ่อครูอุ้น เรือง เรียนจบชั้น ป. 4 ก็ออกมาช่วยบิดาเลี้ยงวัว อันเป็นอาชีพนิยมของชาวบ้านตามพรมแดนไหล่เขาสมัยนั้น และได้รอลูกตามคำบิดาจนอายุครบ 22 ปี จึงลงจากเมืองคอง ขึ้นไปยังอำเภอพร้าว ตั้งขึ้นครุฝากตัวเป็นศิษย์กับแม่ครูคำบัน เงาใส ที่สำนักสอนซอซึ่งอยู่ใกล้และมีชื่อแต่ด้วยความรักในวิชาปี เมื่อเรียนรู้เรื่องการซอจนครบถ้วนครบถ้วนความในเวลา 6 เดือน ท่านก็ออกตั้งต้นเสาะหาครูปีที่เวียงเชียงใหม่ต่อไป

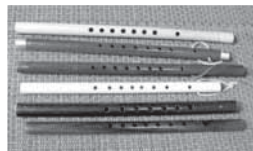
“พ่อไปอยู่ช่วงสิงห์ บ้านพ่อก่อน บุญทา ช่างปี ไม่ได้รับง่าย ๆ นะ ไปตีกันหน้าหน้า กวาดดู ทำทุกอย่าง เป็นเรียกว่า ‘บ่เสียตายน้อง’ ทำแม้กระทั่งเตรียมแปร่งสีฟันให้ครู จนฝึกออยลม’ เป็น ได้เม็ด (กลมเม็ด) ปีกกลางชั้นสุดยอด”

พ่อครูเล่าถึงเทคนิคการหายใจสำหรับนักดนตรีเครื่องเป่า ไม่ว่าจะเป่าเครื่องเป่าสากลหรือพื้นบ้าน ถึงการหายใจเข้าหายใจออกโดยที่ริมฝีปากไม่ละจากเครื่องเป่า ไม่มีการหยุดพักหายใจ ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับการชอ หรือร้องเพลงได้

ส่วนใหญ่แล้วช่างชอ หรือหญิงชายผู้ขับขานคำชอ โดยเฉพาะในปัจจุบันนั้น มักเน้นฝึกฝนสัมมาชีพทางด้านชอแต่เพียงอย่างเดียว ชอก็ส่วนชอ ปี่ก็ส่วนปี่ มีน้อยคนที่จะเป่าปี่เป็นและชอได้ และที่ทั้งชอ ทั้งเป่าปี่ และแต่งบทชออย่างไต่ยาก สำหรับพ่อครูอุ้นเรื่อนั้น ท่านเรียนวิชาปี่แม่หรือปี่เลาใหญ่ที่ทำหน้าที่คล้ายกับเสียงเบสในวงดนตรีสากลจากบิดา เมื่อจำเรียนชอจบแล้ว ยังมุ่งเรียนวิชาปี่กลางต่อ

“ปี่ก้อยนี่เรียนจากพ่อสม เมธัง ปี่ก้อยหรือปี่น้ำ เรียนจนครูให้ผ่าน ยอมรับ ส่วนปี่เล็ก เรียนกับพ่อติบ ช่างหล่อ ได้ไปดูการทำปี่ การเป่าปี่เล็ก...”

นอกจากปี่แม่และปี่กลางแล้ว พ่อครูอุ้นเรื่อนยังชวนชายฝึกฝนวิชาปี่อีกสองเลาในวงปี่

ปี่จุม

สามารถครบสำหรับการแสดงชอ กล่าวคือ ทั้งชอและเล่นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการชอได้ทุกชิ้น

“ดนตรีพื้นเมืองนี้พ่อได้หมด ยกเว้นพิณเป็ยะอย่างเดียว”
ยิ่งกว่านั้น พ่อครูอุ้นเรื่อนถือเป็นศิลปินล้านนาที่พิเศษคนหนึ่ง ในจำนวนไม่กี่คนที่ได้ทั้งร้องและเล่นเครื่องดนตรีแทบทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นดีด สี หรือ ดี เป่า หลายครั้งการขับชอบางงาน ท่านต้องสลับหน้าที่ไปมาระหว่างเป่าปี่และชอ บางครั้งก็ต้องเล่นชิ่ง ซึ่งเข้ามาแทนปี่แม่ที่มีขนาดยาวและเล่นยาก

“บทชอนี้พ่อแต่งเอง-นักเรียนชยัน”

นอกจากเล่นและร้องแล้ว พ่อครูอุ้นเรื่อนยังมีความสามารถในการแต่งบทชอ แม้ไม่ใช่ช่างแต่งชอโดยตรงเช่นครูผู้ประพันธ์คำชอที่เหล่าช่างชอจะต้องไปกราบขอ หรือซื้อบทชอ แต่ไวยาหรหรือการด้นสดนั้นช่างชออาชีพทุกคนล้วนทำได้อยู่แล้วจากการสั่งสมประสบการณ์ ความชำนาญ ช่างชอ นักเรียนชยันนั้น พ่อครูได้แต่งสำหรับลูกศิษย์ตัวน้อยไว้ฝึกชอ โดยเฉพาะ เนื้อหาโน้มหน้า มุ่งสอนจิตใจเด็กน้อยให้อ่อนน้อม เคารพและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาทั้งที่โรงเรียน และในวิถีวัฒนธรรมประเพณีล้านนา

หลอน...ฮ้อ (เอื่อน)

...เขาเป็นละอ่อนเด็กขา
ได้ฟังเสียงปี่เสียงชอคำวโจย
เป็นของโบราณคนเฒ่าบะเก่า

จ้วยกันอนุรักษไว้กัหัวตัวคน
เป็นจะไต่จามาอักษาเป็นหมู่

ต้องจ้วยอักษาดั้งแต่หน้อยๆ
ดิ่งป้อหนานป้อน้อยกัคน
เขาเป็นลูกเป็นเต้าบ้อมี
ความสับสน
แม่แก่นตำมอดทนต่อสู
นี้แหละนอ น้อแหละนา

...เขาเป็นนักเรียนมันจะต้องเขียนฐึ ถ้าบ่มีครูเขาจะฐึกับไผ
เพราะครูเป็นมีตั้งแม่หญิงป้อจาย มีตั้งครูใหญ่มีตั้งครูหน้อย
เขียนตั้งครูปี่ เขียนตั้งครูซอ เพราะสมมองอองอ้อจ้างซอ
มันเกินร้อย...

จิมแหละหนอ...

นอกจากบทชอนักเรียนขั้นแล้วก็ยังมีบทอื่นๆ อีกตามวาระ
ตามคำขอ เช่นบทชอเรื่องสุขบัญญัติ ซึ่งใช้แสดงในงานรณรงค์เรื่องสุขภาวะ
ร่วมกับหน่วยงานด้านสุขอนามัยของรัฐ

บทที่ 2

ลูกศิษย์

เสียงปี่เล็กดังแจ้วแจ้วหวานออกมาจากห้องส่วนในของบ้านไม้
ใต้ถุนสูง เสียงพูดคุยจ้อกแจ้กภายนอกเจียบลง ลักพักซึ่งกลมๆ ทุ่มนุ่ม
ก็บรรเลงตาม ก่อนจะเปลี่ยนเป็นเสียงตีตขลุ่ยลั่นๆ ท่วงทำนองตะกุกตะกัก
ปนเปไปกับเสียงเด็กชายไล่ตามและเสียงผู้อาวุโสพรั่นๆ

วันนี้เป็นวันหยุดสุดสัปดาห์ เป็นเวลาเรียนขอ กลอง ปี่ และซิ่งสำหรับเด็กๆ ที่รักและสนใจในศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่น ระยะเวลาที่ผ่านมาเมื่ออายุมากขึ้น พ่อครูอุ้นเรียนขออน้อยลง แต่ได้ใช้เวลาและทุ่มเทจิตใจกับการเรียนการสอนเยาวชนตัวน้อยมากขึ้น

“ที่จริงลูกศิษย์คนแรกนี่ปี่เจ้าลูกสาว เป็นน้องสาว ชื่อมณฑิธร หงษ์ทอง แต่ภายหลังแต่งงาน ผัวก็บี้อ้อซอ”

พ่อครูย้อนอดีตเรื่องการถ่ายทอดวิชาขอด้วยใบหน้ายิ้มแย้ม บางช่วงก็สอดแทรกมุขตลกอย่างคนมีอารมณ์ขัน ท่านเล่าว่า เด็กน้อยยี่สิบกว่าคนนี่ไม่ใช่ศิษย์กลุ่มแรก ขยายเลยไปถึงเรื่องขอว่าเป็นสัมมาอาชีพอย่างหนึ่งที่สามารถหาเลี้ยงตัวได้ และยังเป็นของที่อยู่คู่กับศาสนาวัฒนธรรมประเพณีล้านนามาโดยตลอด อย่างเช่นงานประเพณีตั้งธรรมหลวง ก็จะมีการขอเรื่องทศชาติ ซอธรรมในงานประเพณีปอยหลวง สงกรานต์ ทอดกรู้น-ผ้าป่า หรืองานบุญสลากภัตตร ซ้อมีหลายประเภท ทั้งขอในพิธีกรรมเกี่ยวกับศีลธรรม หรือขอขาดตานานดังกล่าว นอกจากนั้นยังมีขอแบบเพลงพื้นบ้าน ที่มีเนื้อหาให้ความบันเทิง ดลกไปกษา ส่วนในงานราษฎร์ เช่นงานขึ้นบ้านใหม่ หรือฉลองเลื่อนยศนั้น ช่างขอจะ

ทำการอ่า หรือกล่าวเท้าความ เชิญชวนแขกหรือทำหน้าที่คล้ายกับพิธีกรไปในตัว ไม่ว่าจะเป็นขอปี่อด ขอคนเดียว หรือขอคู่ดอง แบบมีคู่ชายหญิงสลับกันก็ตาม

“...แล้วก็มีหลาน สอนหลานก่อนถึงสอนลูก แล้วก็สอนเพื่อนลูกหลาย (ลากเสียงยาว) คน กว่าจะมาถึงจะอ่อนรุ่นนี้”

นับจำนวนศิษย์พ่อครูอุ้นเรียนแล้วได้สี่สิบกว่าคน เป็นช่างซอมีชื่อ มีคณะขอของตนเอง เช่น ขอคณะทิพวรรณ-จันทร์สวย, วัฒน-สุวรรณ (ลูกสาวกับลูกศิษย์) มีทั้งขอรุ่นเด็กและผู้ใหญ่ รวมทั้งช่างปี่ฝีมือดี เช่น ช่างปี่เสน่ห์ เสาร์คำ ชาวเชียงดาว ที่เป็นครูอาจารย์ ได้แก่ อาจารย์พัฒน์พงษ์ ไชยสุภา แห่งโรงเรียนหอพระ จังหวัดเชียงใหม่ ตลอดจนช่างปี่สุรพงษ์ กิตติสิทธิ์ ชาวอำเภอเมืองเชียงใหม่ ซึ่งผลิตเครื่องดนตรีจำหน่าย ปีไฟระกวมควันเสียงใสไพเราะของพ่อครูอุ้นเรียนนั้น ท่านทำขึ้นเอง และถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์และผู้สนใจโดยไม่ปิดบัง

“เฮ้ เด็ก มาทางนี้ มาสวัสดิ์ปีเป็นก่อน” พ่อครูเรียกลูกศิษย์มาพูดคุยกับผู้มาเยือน เด็กๆ มาจากหลายโรงเรียน เป็นลูกเต้าชาวนาข้าวไรโนละแวกนั้น หรือหมู่บ้านอื่น บ้างก็พ่อแม่พามา บ้างก็มาตามพรรคพวกเพื่อนพ้อง

“น้องนียายพามาเจ้า ยายชื่อแม่ครูจิต เป็นหมอนวด รู้จักกับพ่อครูพี่ฟ่าง” ด.ญ. สรินทิพย์ เพชรนิล ช่างซอชั้น ป.5 ร.ร. ชุมชนบ้านวังจ้อม อวดเสียงแจ้ว แบบ ‘ช่างซอแต่จ’ ตามคำกล่าวของพ่อครู

“พอไปคูก็ชอบ อยากขอได้ อยากเป็นช่างซอ”

ช่างซอลละอ่อนคนนี้เพิ่งมาเรียนได้ไม่ถึงปี แต่ก็ออกแสดงร่วมกับ พี่ๆ แล้ว ผู้เป็นครูบอกเล่าเรื่องความขยันหมั่นเพียรและตั้งใจของเธอ ย่า ซึ่งเลี้ยงดูเธอมาตามลำพังก็ให้การสนับสนุนเต็มที่ และอยากเห็นหลานสาว ฝึกซอลจนเก่ง

“อยากจะทำอะไร อยากเป็นช่างซอล หาเลี้ยงย่าได้ มีอาชีพเลี้ยงตัว เพราะเรื่องเรียนนั้น วันข้างหน้ายังไม่รู้”

“ละอ่อนแม่เลี้ยงนี่สุดยอดเลย” พ่อครูกล่าวพร้อมกับยกนิ้วชม “แต่พวกผู้ชายนี่มีหลัก (คือ) อยู่พ่อง”

เด็กหญิงชายดูไปแล้วมีจำนวนพอๆ กัน ผู้หญิงดูจะเรียบร้อย ตั้งใจ ผู้ชายส่วนใหญ่ก็ดูโสดใจ อาจจะมีบางคนเพื่อดูหลกหลิกบ้าง เมื่อถามไถ่ ก็ให้ความว่า

“แม่บอกว่าให้มาเรียนซอล จะได้อ่านค่านของเงิน” ส่วนอีกคน กลับบอก “พ่อแม่ให้มาเรียนจะได้ไม่เที่ยวชอนอยู่ตามบ้าน”

บ้างก็บอกว่าได้ฟังเพื่อนๆ ซอลทางวิทยุจึงเกิดความสนใจ อยากทำได้อย่างนั้นบ้าง ส่วนข้อดีของการเรียนซอลนั้น เด็กๆ แย่งกันตอบ เสียงซอม

“เพื่อนชื่นชมครับ” “มีสมาธิ” “ได้ความรู้” “รักษาประเพณี วัฒนธรรม” “กล้าแสดงออกครับ” “มีความรับผิดชอบ” ฯลฯ

มีอยู่คนหนึ่ง น้องชายชัช คล่องแคล่ว นักเรียนชั้น ป.5 บอกว่า เรียนซอลแล้วทำให้เข้าใจกายกอลอนในวรรณคดีวิชาภาษาไทยที่โรงเรียน ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะคำสอนนั้นผูกด้วยฉันทลักษณ์ที่เรียกว่า คำว่า หรือ โคลงกลอนล้านนาค้นเอง

พวกเขาบอกว่าการเรียนซอลไม่ยากเท่าใด เริ่มแรกต้องเรียนทำนอง ‘ตั้งเจียงใหม่’ ซึ่งเปรียบเสมือนเพลงโหมโรงให้ได้เสียก่อน กล่าวขวัญกันใน

หมู่เด็กว่า ทำนองนี้ทั้งยากและยาวเมื่อเทียบกับกระบวนซอลอีก 7-8 ทำนอง ที่พวกเขาต้องค่อยๆ ฝึกหัด เรียนรู้ เช่นทำนองจะปู้ ละม้าย หรืออ้อ ฯลฯ

“เรียน 2-3 เดือนครับ ตอนแรกต้องหัดเสียงให้เข้าปีก่อน”

เด็กๆ ใช้เวลาหัดซอลเพลงตั้งเสียงใหม่ประมาณ 3 เดือน

“ตอนแรกเลยก็ให้มาลองเสียงก่อน” พ่อครูขยายวิธีการสอน “ผู้ชายก็ร้อง ‘หลอน’ ผู้หญิงก็ร้อง ‘นาย’ (คำขึ้นต้นก่อนเข้าเนื้อร้อง) ดูว่าใครเสียงสูง เสียงต่ำ ให้ร้องหลายๆ ครั้ง จนได้เสียงคงที่ ตรงกับเสียง ปีแล้ว ก็เริ่มจดบทซอล เอาไปท่อง ลอกเลย ให้เหมือนทุกคำตามแบบจะได้ จำได้ ร้องถูก แล้วท่องท่องจำขึ้นใจ”

เมื่อเด็กๆ เรียนรู้ทำความเข้าใจบทซอล อันเป็นคำเมืองและอาจมี ศัพท์แสงโบราณไม่คุ้นหู โดยศึกษาไถ่ถามจนเข้าใจกระจ่างดีแล้ว พ่อครูก็ เริ่มให้ฝึกกับเทพหรือซิดบรระเลงปีจุม

“ซอลให้เข้ากับปี ไม่ใช้ซอลนำปีนะ ซอลต้องฟังปี”

ซิดบรระเลงปีจุมของพ่อครูอันเรื่อนั้นเป็นผลงานการบรรเลงของ ทำนองปีและซิง เกิดจากการค้นคว้าหาเครื่องมือช่วยลูกศิษย์หัดซอล เนื่องจากอดีต หากไม่มีวงปีบรระเลง ซ่างซอลก็ต้องหัดซอลบค คือท่องเนื้อ ร้องเปล่าๆ เมื่อสืบทอดมาปีก่อน พ่อครูได้คิดค้นวิธีบันทึกเสียงปีแห่ง (มีแต่ เสียงปีไม่มีซอล) โดยบังเอิญ

“ตอนนั้น (พ.ศ 2522) พ่อไปกับรถขายยา ไปซอลสลับกับเป็น ประกาศขายยา พ่อก็เลยมาอัดเทปเสียงปีทีละเล่มๆ อัดเล่มแรกแล้วเปิด วิทยุเทปสองเครื่อง เป่าเล่มที่สอง เปิดเล่มที่หนึ่ง แล้วอัดซ้ำลงไปให้ได้ เสียงปีสองเล่ม ทำอย่างนั้นไปจนครบสี่เล่ม แล้วก็เล่นซิงหมก้า ตอนหลัง มาได้ความช่วยเหลือจากคุณอุดม รัชสี นักจัดรายการวิทยุ ทำเสร็จแล้วก็ แจกจ่ายไปในหมู่ช่างซอล แล้วก็เอาไว้สอนลูกศิษย์”

แม้กระทั่งซิติเพลงบรรเลงปีและซอชุด **ปีแก้วสวรรค์** ของพ่อครู ที่ผ่านการบันทึกเสียง อย่างเป็นทางการจะลักษณะ ใสกลองเรียบร้อยสวยงาม มีจำหน่ายตามท้องตลาด ก็เป็นฝีมือการขับร้อง และบรรเลงปี ซึ่ง โดยพ่อครูอุ้นเรือนเพียงผู้เดียว ส่วนเสียงซ่างซอฝ่ายหญิงนั้น ได้น้องเจน ศิษย์เสียงใสวัยอ่อนมาซอคู่ เจ็ดยี่แจ้วในเพลง **ซอ บ่าวเกี่ยวสาว** และได้แม่แสงเอ๋ย ซ่างซอหญิง ผู้เป็นที่รู้จักซึ่งเป็นคู่รักของหนึ่งของพ่อครู อุ้นเรือนมาช่วยเคาะให้จังหวะระหว่างที่พ่อครู บันทึกเสียงปีซ้อนเสียงซอลงไป

“ทุกวันนี้พ่อก็ยังอัดเสียงปีอยู่เรื่อยๆ เป็นสิบชุดได้ละก็ ต้องรีบทำไว้ก่อนจะ ตายเสียก่อน”

บทที่ 3

สอนอย่างลูก

ในเรื่องการสอนของพ่อครูนั้น วิมลรัตน์ หงษ์ทอง หรือน้องแดง บุตรสาวบอกว่า

“อปีไม่ได้สอนแค่ซออย่างเดียว สอนหมด ทั้งกิริยามารยาท การอยู่การกิน”

“คนตะกอนสอนเป็นเวลา” พ่อครูขยาย “เมื่อยาย (เข้า) เมื่อแลง (เย็น) ยามว่าง สอนความจำ กว่าจะขอได้ใช้เวลานานเพราะมัวแต่ไปไร่ ไปนา เด็กสมัยนี้เร็ว เพราะครูทุ่มเวลาให้เต็มที่ ถ้าไม่ได้ไปซอ พ่อก็จะสอนเขาทั้งวัน ปีกบ้านก็ให้ฝึกซอกับเทป”

“สอนทั้งชีวิต สอนทุกอย่าง เข้ามาที่ต้องไหว้ จะลูกจะนั่งให้มีความนอบน้อม แม้แต่มารยาทในการกินข้าว เพราะเวลาไปสอนนี้ ละอ่อนไปตวย คนใหญ่กินอ้อมแล้วลูก ไม่ใช่เด็กลูกตาม ต้องช่วยเก็บถ้วยเก็บจานก่อน” พ่อครูพูดไปทำท่าประกอบไปอย่างออกรส

“สูมาเตอะปี เขาต้องสอนแม้แต่เรื่องการเข้าห้องน้ำ” น้องแดงเสริมหัวเราะๆ “เพราะละอ่อนบางคนอาจจะไม่เรียบร้อย เป็นลูกชาวไร่ชานา”

“หลักก็คือต้องใจเย็น ไม่หัวกับละอ่อน เวลาว่าไม่ว่าทั้งหมดที่ว่าที่ละคน แยกออกมาสอน เดียวเด็กคนที่ทำคืออยู่แล้วจะหือ”

พ่อครูเล่าถึงการสอนเด็กแบบตัวต่อตัว เรียกมาขอทีละคน บ้างก็ขอไม่เข้ากับปี ชับขอพียง ก็แก้ไขเป็นจุดๆ ไป โดยพ่อครูร้องให้ฟังเป็นตัวอย่าง

“ละอ่อนนี่พอเสียได้แล้วก็ให้ทองคำขอ หัดขอตั้งเจียงใหม่ พอเริ่มได้แล้วก็มาตั้งขึ้น ต่อครูขอ”

สมัยก่อนนั้น หากใครจะเรียนขอก็ต้องมาตั้งขึ้นครูก่อนก่อน ของไหว้ประกอบด้วยหมาก พลุ ดอกไม้ เงิน และหน่ออ่อนของพืชหลายชนิด เช่น หน่อกล้วย หน่อข้าว ตะไคร้ ยึดถือกันว่า หากหน่อไม้เหล่านั้นไม่แห้งเหี่ยวโรยราก่อนที่จะขอเป็นก็ถือว่าผ่าน สามารถที่จะเรียนเป็นช่างขอ แต่...

“ถ้าหน่อไม้เหี่ยวหมด ยังชอบได้ชักบท ก็อย่าคิดเรียนขอ ไปไม่ไหว ไปเรียนชิง เรียนปีดีกว่าของพ่อนี้ไม่รอให้หน่อไม้เหี่ยว...”

ชับขอ

พ่อพ่อแม่พาเด็กมาฝาก พ่อครูก็จะถามละอ่อนว่า ทำไมถึงอยากเรียนขอ อยากมาเองใช่ไหม มีใครบังคับหรือเปล่า ถ้าเด็กสมัครใจก็ทดลองเรียนไป พอเริ่มขอได้ ถึงค่อยตั้งขึ้น หน่อไม้จึงไม่มีโอกาสเหี่ยวแห้งบองนี้ เด็กคนไหนมีแวว เรียนขอแก้ววันสิบวันก็จำได้ พ่อครูก็จะพาไปออกงาน เนื่องจากงานขอของคณะหงษ์ทองประคองศิลป์และคณะวิมลสุวรรณของลูกสาวพ่อครูนั้นมีเรื่อยๆ ตลอดทั้งปี ทั้งงานราษฎร์ งานหลวง งานเผยแพร่วัฒนธรรม งานวัดงานบุญ ในอำเภอ ตำบลจังหวัด หรือจังหวัดอื่นๆ ทั่วโลก

“พอมีงานมากก็พาไปเลย เด็กก็มีกำลังใจ ขึ้นเวทีได้เงินก็กล้าเลย คือเราต้องให้ขวัญ ให้กำลังใจ...” และที่สำคัญ “ให้สอนอย่างลูก รักอย่างลูก เสมอกันไม่ว่าใครจะมาเก่ามาใหม่”

“พอมีความรู้ ความอดทน การสอนขอไม่ใช่เรื่องง่าย แค่สอนเด็กให้ร้องเพลงก็ยากแล้วแต่สอนขอโดยไม่รู้ว่าร้องเพลงเป็นหรือเปล่า” น้องตัม บุตรชายธรรมณู หงษ์ทอง หรือชื่อในการขอว่า สุรินทร์ ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนดนตรีอยู่ที่โรงเรียนปรีณสรอยแยล จังหวัดเชียงใหม่ กล่าว “บางคนสอนได้ แต่สอนผู้ใหญ่ มันต้องอาศัยการสื่อสารระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ พ่อโน้มน้าวใจเด็กได้”

“ต้องเป็นทั้งพ่อแม่ เป็นครู เป็นเพื่อน เป็นพี่ (เน้นเสียงที่ละคำ) เพราะเด็กก็จะอะอะเสียงดังบางที ถ้ามันชนก็ปล่อยให้ชนสักพัก พอมีเวลา สอนตั้งแต่เข้ายันเย็น น้องยังบ่อดทนเท่าพ่อ”

น้องตัม

น้องแดงเปิดใจว่า ตนเองก็มีผู้เฒ่าปากฝักเด็กมาเป็นศิษย์ แต่ได้ปฏิเสธไป เพราะไม่มั่นใจว่าจะมีใจรักและอดทนพอในการสอนเหมือนพ่อหรือไม่ พุดจบเธอก็อธิบายพลันว่าไม่ได้ชมพ่อตัวเองนะ เมื่อเห็นคนฟังอมยิ้ม

ป้าแดง

ให้ละอ่อน แต่ลูกๆ ไม่ให้ละ” ลูกสาวลูกชายโวยวาย เล่าความหลังว่าพ่อเข้มงวดกับลูกมากกว่าลูกศิษย์เสียอีก เวลาขอเงิน พ่อจะบอกให้ไปดูบนห้าง ซึ่งมีชั้นครู ลักษณะคล้ายชั้นโตกขนาดใหญ่ และผ่านพิธีไหว้ครูขอประจำปีมาแล้ว ตั้งไว้บนที่สูง “อ๊ะป๊ะจะใส่เงินไว้ในนั้น...” น้องแดงบอก

“พ่อครูไม่ดู ใจดี ถ้าร้องไม่ได้ พ่อครูก็จะยั้งหื้อฟัง” น้องแดงพูดถึงพ่อครูด้วยความเคารพรัก

“เขาสอนละอ่อน ต้องทำตัวเป็นแบบอย่าง ถ้าเขาไม่ดี ไม่รักษาศูร ก็สอนเด็กไม่ได้ เด็กมันก็บ่ฟัง มันก็จะเถียงว่า ที่พ่อครูยังทำอย่างนั้นเลย”

นี่เป็นการสอนเด็กโดยรักอย่างลูกหลาน แถมด้วยหลักจิตวิทยา ส่วนตัวของพ่อครูอุ่นเรือน

“ละอ่อนนักเรียนนี่เขาเอาใจกว่าลูกอีก บางทีพ่อก็กล้งบอกว่า ลูกพ่อสองคนนั้นสอนยากกว่าลูเขานัก เด็กก็รู้สึกดี มีกำลังใจขึ้นมา”

น้องแดงบอกว่า “เด็กๆ เหล่านี้มีแต่คนอยากได้ไปขอด้วย เพราะว่าเป็นสิสั้น แต่เราอยากบ่นข้างขอที่มีคุณภาพ ดูๆ ไปก็ยังไม่รู้ว่าจะได้ก็คน แต่อย่างน้อยก็ได้ความรู้ นิสัย ความรักและห่วงหวั่นรักษาวินธรรม ประโยชน์จากสอนนี่เยอะ...”

ในส่วนของพ่อครูนั้น ดูไม่มีความเคร่งเครียดจากความคาดหวัง แม้แต่น้อย ที่ปรากฏอยู่ในสีหน้า วาจา ท่าทาง คือความรักเนื่องจากได้ถ่ายทอดในสิ่งที่รักให้กับเยาวชนเด็กน้อยตาใสแป๋ว ท่านดูไม่เบื่อหน่ายที่ต้องคอยร้องแก็กเด็กบางคนที่ร้องผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า หรือว่าตีตขี้เสียงเพี้ยนไม่จบสิ้น โบหน้านั้นไม่แตกต่างกันเลย ทั้งยามทอดมองจากด้านหน้าเวที -ผามซอ หรือขณะเฝ้าดูศิษย์ตัวน้อยซ้อมท่องคำซอที่บ้าน

เด็กๆ ก็สามารถไม่เซี่ยเลย พวกเขาได้รับรางวัลรองชนะเลิศจากการแข่งขันขับจ้อยซอเยาวชนระดับจังหวัดมาแล้ว ไปแสดงที่ไหนก็มีเสียงขานเล้ากล่าวขานว่า นั่นไง “ลูกศิษย์พ่อครูอุ่นเรือน” นอกจากจะเป็นช่างซอเด็กกลุ่มเดียวในอำเภอแล้ว แต่ละคนยังเป็นตัวแทนของโรงเรียนที่ตัวเรียนอยู่ ทำหน้าที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมผ่านการแสดงซอให้กับเพื่อน อยู่เป็นประจำ และเป็นตัวเชื่อม สร้างสัมพันธ์ระหว่างพ่อครูกับโรงเรียน

พุดถึงเรื่องลูกศิษย์แล้ว จะข้ามเรื่องลูกสาวลูกชายของท่านไปไม่ได้เลย เพราะพ่อครูอุ่นเรือนเป็นผู้ปั้นลูกสาวจนเป็นช่างซอมีชื่อมากับมือ

ส่วนลูกชายนั้นแม้จะไม่ได้ขออย่างเต็มตัว ช่วยพ่อและพี่สาวเป็นครั้งคราว แต่ก็ได้สืบทอดศิลปะดนตรีการ สืบสานจิตวิญญาณล้านนาไปอย่างไม่ตกหล่น

“อ๊ะบ๊องสอนลูกสองคนเหมือนกันเลย” ลูกสาวลูกชายที่พ่อสอนจนได้ดีเล่า “พ่อก็แม่ลูกไปนั่งข้าว อ๊ะพ่อก็ให้นอนหนุนแขน ตอนแรกก็สอนคำขอให้เรา ก่อน แล้วก็ให้ว่าคำขอหือฟัง”

“พอเห็นว่าขอได้ ท่องได้ ก็ให้สวดคำหนึ่งบาท สองบาท ห้าบาท หือละอ่อนมันมีกำลังใจ” พ่อครูเผย

“ของผมนี่ เห็นอ๊ะพ่อก็กลัวคาอยู่ก็ขอไป ค่อยๆ ขยับออกไปเรื่อยๆ พอพ่อก็เลยออกไปเลย”

น้องตัม สารภาพว่า ตอนเล็กๆ นั้นเบื่อกับต้องขอ อยากออกไปเที่ยวเล่น ตอนเรียนอยู่ชั้นประถมก็รู้สึกอายนี่เป็นช่างขอ เพราะสองพี่น้องต้องออกขอตามงานกับพ่อทุกช่วงปิดเทอม “เพื่อนล้อครับ” น้องตัมบอกน้องแดงเสริม “พ่อก็บอกว่า ลูกมาขอกับพ่อก็ได้ไปแล้ว ถ้าอยู่บ้านก็ไม่ได้ไปไหน เงินทองก็ไม่ได้”

แต่แล้วพ่อก็ยอมยกกลับกลายเป็นเรื่องน่าชื่นชม ทางโรงเรียนมอบวุฒิบัตรให้น้องตัมในฐานะนักเรียนผู้รักชาติวัฒนธรรมดีเด่น ส่วนน้องแดงเป็นช่างขอประจำโรงเรียน ได้ไปแสดงขอในฐานะตัวแทนโรงเรียนอยู่เสมอ

ในที่สุด จากการขอมาดังแต่เล็ก (อายุ 8 ขวบ) มีประสบการณ์ได้เห็นโลก เห็นวิถีของนับขับเพลงขอ น้องแดงจึงตัดสินใจประกอบอาชีพช่างขอ โดยไม่ได้เรียนต่อหลังจากจบชั้นมัธยมปลาย เหตุหนึ่งก็เพื่อเสียสละช่วยพ่อส่งน้องเรียน ส่วนน้องตัม หลังจากจบจากโรงเรียนเชียงดาววิทยาคมก็มุ่งเรียนต่อด้านดนตรีที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

จนสำเร็จ สามารถเล่นดนตรีได้ทั้งไทยสากล และพื้นเมือง ปัจจุบัน เสาร์-อาทิตย์ น้องตัมจะกลับมาช่วยพ่อสอนซึ่งเด็กๆ ส่วนช่วงปิดเทอมก็จะไปช่วยขอกับพี่สาวหรือพ่อ

ถามถึงค่าตอบแทนของครูผู้สอน เหนื่อยยากขนาดนี้ เอาเวลาและพลังมาจากไหน มีค่าจ้างค่าออดหรือไม่ น้องฟางเล่าด้วยเสียงใสๆของเธอ

“ค่าครู 5,000 บาทเจ้า แต่ถ้าเงินไม่พอก็ไม่เป็นไร ค่อยๆ จ่ายก็ได้ บ๊องครูเป็นบ๊อง”

ค่าเรียนห้าพันซึ่งดูเป็นมัดเงิน ไม่น้อยนั้นไม่ได้มาจากการคิดค่าสอน เป็นรายชั่วโมง แต่จ่ายสำหรับเรียนกันสี่ห้าปี หรือจนกว่าจะเบือ จะลา รวมอยู่ในนั้นทั้งสิ้น ทั้งขอ ชิง หรือบ๊อง

“ไม่ว่าบ๊องก็บอก พ่อบ๊องได้คิดอะหยัง

แล้วแต่จะให้ป็นสินน้ำใจ” พ่อครูกล่าว ลูกสาวซึ่งช่างจําจรรจตามลักษณะผู้มีมนุษยสัมพันธ์แบบช่างขอช่วยขยายความจนกระจ่าง

“พ่อไม่ได้เรียกเก็บทันที แต่ให้เด็กเก็บเงินจากการไปขอ ได้แล้วค่อยทยอยให้ บางคนลืมจ่ายก็มี สองสามปีพ่อก็ไม่เคยทัก ปิดเทอมบางครั้งเด็กหาเงินได้สองสามหมื่นก็มี ที่ต้องคิดเงินเพราะมีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอาหารกลางวันเลี้ยงเด็ก ค่าขนมบ้าง ค่ารถ ค่าน้ำมันเวลาพาไปออกงาน อีกอย่างเป็นการสอนเด็กให้รู้จักคุณค่าของเงิน ไม่ใช่คิดแต่จะได้”

น้องฟาง

การสอนของพ่อครูอุ้นเรียนนั้นแตกต่างจากการสอนดนตรีประเภทอื่น แม้ปัจจุบันมีครูบาอาจารย์ที่ถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจโดยไม่คิดค่าสอน และมีผู้เรียนจากหลายสาขาอาชีพ บ้างเรียนเพื่อเป็นความรู้ประกอบอาชีพครูในโรงเรียน บ้างแค่อยากเล่นสะล้อซอซึงได้ แต่การสอนของพ่อครูอุ้นเปรียบเหมือนการรับเด็กเข้าคณะ หลังจากที่ขอได้ใช้เวลาไม่นาน ไม่ต้องรอให้เชี่ยวชาญ พ่อครูอุ้นเรียนก็พาลูกศิษย์เวียนไปแสดงตามงานต่างๆ บางครั้งก็หอบหิ้วไปไกลข้ามจังหวัดดังกล่าว เด็กเหล่านั้นได้รับค่าจ้างค่าตอบแทนเดียวกับสมาชิกในวง และหากได้รับทิปพิเศษหน้าเวทีจากผู้ชม ซึ่งก็มักเป็นเงินนั้นน้อยๆ ด้วยความเอ็นดูจากผู้ใหญ่และบรรดาแม่ยก ก็ถือเป็นเงินพิเศษติดกระเป๋ากลับบ้าน

ตัวพ่อครูอุ้นเรียนเอง แม้จะเป็นครูบิณฑบาตที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั้งในแวดวงซางซอ สถานศึกษา หรือหน่วยงานวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและเอกชน ทว่า ท่านก็ยังชีพอยู่ได้ด้วยการทำงานทำไร่ และการเป่าปี่ ซบซอ ไม่ได้มีฐานะมั่งคั่งอย่างไร เพียงได้อาศัยศิลปะวิชา พอปลูกบ้านหลังย่อมมีไร่นาสามารถเลี้ยงลูกเต้า ส่งเสียให้รับเรียน ประสบความสำเร็จตามสมควรเท่านั้น

ความจริงแล้ว เรื่องขอมิติด้านวิชาชีพอยู่มาก ที่เป็นเช่นนั้นเพราะขอยังอยู่ในวิถีชีวิตชาวล้านนา เป็นมหรสพที่ใช้ได้จริง ไม่ตายหรือซบเซาไปจนต้องชวนขายอนุรักษ์เหมือนนาฏศิลป์พื้นบ้านบางประเภท สำนักของครูบาอาจารย์รุ่นปัจจุบันจึงไม่ต่างจากสมัยก่อนเท่าใดนัก กล่าวคือทำหน้าที่เป็นแหล่งฝึกฝนศิลปะวิชาชีพ

“พ่อครูสอนลูก ก็บอกลูกว่า พ่อบมือะหยังจะหื้อ ก็ได้ซอนี้แหละ เลี้ยงแม่เลี้ยงลูกมา ถ้าเรียนซอลูกก็จะมีวิชาเลี้ยงตัว”

“ได้ค่าขอ 200 บาทต่อครั้งค่ะ ตอนเล่นละครขอ เล่นเป็นลูกพี่วิลม ได้ 300” น้องฟางยังไม่เอ่ยถึงรายได้พิเศษจากแม่ยก *“รู้สึกว่าเป็นกำลังใจ ไม่คิดเรื่องอาชีพ...อยากเป็นครูสอนนาฏศิลป์ คิดว่าจะเรียนต่อวิทยาลัยนาฏศิลป์เจ้า”*

แต่สำหรับเด็กคนอื่น เงินสองสามร้อยบาทที่ได้แต่ละครั้งนั้นไม่ไร้ความหมาย ขณะที่การประจำอยู่ราวๆ 200-300 บาทต่อเดือน (เด็กๆ ในเชียงดาวต้องอาศัยนั่งรถประจำไปโรงเรียน เนื่องจากหมู่บ้านส่วนใหญ่ตั้งกระจายห่างไกลจากเขตเทศบาล หรือโรงเรียน) ส่วนค่าใช้จ่ายสำหรับไปโรงเรียนนครราว 400-500 บาทต่อเดือน รายได้จากการขอช่วยผ่อนแรงพ่อแม่ที่มีอาชีพเกษตรกรหรือรับจ้างไปได้โข อีกอย่าง พวกเขาได้เห็นการทำงานของช่างซอ ทั้งคณะพี่วิลม และของพ่อครูอุ้นเรียน ดูแล้วเป็นอาชีพที่น่าภาคภูมิใจ แถมน้องยังมีคนเรียกหาไม่ขาด หากทางบ้านส่งเสียให้เรียนได้เพียงชั้นมัธยมจริงละก็ ซอกก็ดูจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจไม่น้อย

“เฮ้ ละอ่อนมาทางนี้ มาเอาไปกิน” เสียงแหบทุ้มของพ่อครูตั้งขึ้น เด็กๆ พากันเดินเข้าแถวเพื่อรับปล้องอ้อสี่เหลี่ยมท่อนเล็กๆ ช่างในบรรจุน้ำผึ้งหวานแหลม

“กินอ้อพญาเหี้ย หัวจะได้ไว จำคำขอได้ ซอเก่ง เล่นดนตรีเก่ง เรียนรู้ได้เร็ว” พ่อครูอธิบาย พิธีกรรมความเชื่อของคนปะเก่า อ้อพญานั้นผ่านการปลุกเสกว่าคาถามาเรียบร้อยแล้ว

ศิษย์ตัวน้อยที่ยืนคอยอยู่นั้นล้วนอยู่ในท้องถิ่นเชียงดาว ทว่าศิษย์ผู้ใหญ่ของพ่อครูกลับมาจากหลายที่หลายทาง จากอำเภอแม่แตง ผางสันป่าตอง ดอยสะเก็ด หรือข้ามดอยมาไกลจากแม่ฮ่องสอน กระทั่งศิลปินมีชื่อเสียงกิตติคุณ เทป ภาพชุด อภิชนาพงษ์ หรือ ‘ครูแอ๊ด’ เจ้าของเพลงกำเนิดเมืองดั่ง ‘ป่าเบ็ญ’ ก็เดินทางมาขอเรียนวิชาปี่กับท่าน

บทบาทครูผู้ถ่ายทอดไม่ได้จบแค่นั้น จากเกียรติบัตรมากมาย และคำเล่าขานบอกให้ทราบว่า พ่อครูอุ้นเรือนได้อุทิศตัวเผยแพร่ความรู้ความสามารถที่ท่านมีแก่เยาวชนในสถานศึกษาหลายต่อหลายแห่งอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนในเชียงดาว แม่แตงหรือแมริม โดยเฉพาะโรงเรียนเชียงดาววิทยาคม ซึ่งบุตรและบุตรชายเคยศึกษาอยู่ ท่านได้เข้าไปเป็นวิทยากรให้ความรู้ทั้งเรื่องซอ และสอนดนตรีพื้นเมือง ในบางโอกาสมาหลายปีแล้ว เมื่อบุตรชาย น้องต๋มเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ

เชียงใหม่ พ่อครูอุ้นเรือนก็ได้มีความสัมพันธ์อันดีกับทางภาควิชา ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรบรรยายและสาธิตการแสดงอยู่เนืองๆ จนกระทั่งได้รับรางวัลอันทรงเกียรติ “เพชรราชภัฏ-เพชรล้านนา สาขาปี่จุม” เมื่อ พ.ศ. 2550

นอกจากนี้ เมื่อโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ได้ก่อตั้งขึ้นในระยะเริ่มแรก โดยมีนักเขียนซีไรต์ผู้ชำนาญเรื่องล้านนา อาจารย์ยามลา คำจันทร์ เป็นอาจารย์ใหญ่ มีคุณชัชวาล ทองดีเลิศ เป็นที่ปรึกษา นั่น พ่อครูและครูซอท่านอื่นก็ได้ไปเยี่ยมเยียน และร่วมคิดร่วมร่างหลักสูตรการสอน อีกทั้งได้เข้าไปเป็นวิทยากรช่วยสอนปี่ซอแก่เยาวชนที่สนใจ รวมทั้งไปร่วมงานแสดงปี่ซอ สร้างสานสัมพันธ์อันดีช่วยกันฟื้นฟูศิลปะภูมิปัญญาพื้นบ้านกับเครือข่ายตราจวบปัจจุบัน

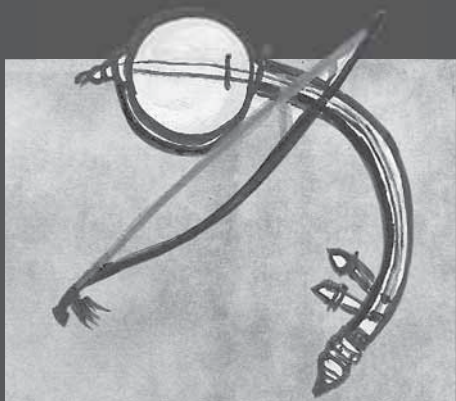

พ่อครูรับรางวัลเพชรราชภัฏ - เพชรล้านนา

“พ่อก็สอนไปเรื่อยๆ จนกว่าจะตายนะละ”
 “พ่อเป็นนอยากเป็นครูมาก่อนครับ แต่อยู่ไม่ส่งเรียน” น้องต๋มเล่าถึงวิถียุณยานความเป็นครูที่เพาะเมล็ดอยู่ในหัวใจบิดาตามชานาน
 “ตอนนี้พ่อก็ได้เป็นครูอย่างที่พ่อบนอยากแล้ว ได้มาสอนซอหื้อละอ่อน”

แววดาเช่นนั้น ที่จดจ้องมองดูศิษย์ การออกท่าออกทางอย่างมีใจร่วมด้วยทุกขณะ ทั้งที่ได้เป่าปีประกอบซออยู่ก่อนหน้านานหลายชั่วโมง ไม่ได้เป่าแบบธรรมดาด้วย แต่ทั้งโยกโคลง เอนเอียงไปมาอย่างหมดจดหมดใจ ล่วงเข้าป้ายแก่ๆ แล้ว แต่ผู้อาวุโสดูไม่เหนื่อยล้า นัยน์ตากลับยังคงเปล่งประกาย

“เป็นช่างปี่นี่ต้องอดทน ต้องแข็งแรง เด็กๆ ยังเรียนปี่ไม่ได้ ต้องรออายุ 14-15 ปอดถึงจะใหญ่พอ” พ่อครูแจ้ง
 “เป็นช่างซอนี่เหนื่อยนะที่ ต้องเป็นคนถือตทน และชอบเดินทาง” น้องแดงเล่าว่าบางที่มืงาน ต้องเดินทางตั้งแต่ไก่โหว่เพื่อจะไปนั่งผามซอตลอดวัน จากนั้นรีบบึ่งรถกลับบ้าน ได้นอนไม่กี่ชั่วโมงก็ต้องออกเดินทางข้ามจังหวัดเพื่อไปให้ทันเอ็งงาน นอกจากนั้น พ่อครูเสริม ช่างซอยังต้องกล้าหน้าด่านเหมือนคำโบราณว่า “ไม้ไฟที่ไมแข็งอย่าเอามาทำไม้ตูก้านสำหรับผูกหญ้าคาเป็นตบๆ ที่ใช้ผูกหลังคาคันใด ใครซ้อยไม้กล้าแสดงออก หรือหน้าไม้ด้านพอก็อย่าคิดมาเป็นช่างซอเลย ในเรื่องนี้น้องฟางบอกอายุว่า “ซอครั้งแรกจะ (ร้อง) ให้ มันสั้น กลัวไปหมด” ขณะในวันนี้เธอกำลังพ้อที่จะแสดงลีลาแม่เพลงแบบที่อาจารย์ชื่นใจ

บทที่ 4

สมาคมสืบสานตำนานปี่ซอ

ที่บ้านไม้ครึ่งปูนครึ่งหลังนั้นติดแผ่นป้ายขนาดย่อมไว้สองแผ่น
แผ่นแรกเขียนไว้ว่า คณะหงษ์ทองประคองศิลป์ ส่วนอีกแผ่นเขียนว่า
ศูนย์การเรียนรู้ที่ 5 สมาคมสืบสานตำนานปี่ซอ
“มีศูนย์อยู่ประมาณ 10 ศูนย์ แต่ที่สอนจริงๆ มีอยู่สามสี่แห่ง”

เมื่อก่อนช่างซอเชียงใหม่ ซึ่งมีจำนวนราวสองร้อยกว่าคน ต่างทำมาหากินในถิ่นของตน แม้ว่าจะรู้จักกันค่อนข้างทั่วถึง จากการเป็นศิษย์ครูเดียวกันบ้าง การพบกันตามงาน การเป็นคู่ถ้องหญิงชาย หรือรู้จักจากชื่อเสียงของกันและกัน คู่ถ้องของพ่อครูอุ้นเรือน ช่างซอฝ่ายหญิงนั้น มีอยู่สามสี่คน ร่วมงานกันมาตั้งแต่สมัยที่ท่านอยู่คณะก่อคาราศิลป์ของพ่อก้อน บุญทา จวบจนกระทั่งมีคณะของตนเอง

พ.ศ. 2528 พ่อครูรุ่นหนุ่ม เล่นละครซอเรื่อง “หลงเมียสืมแม่” คู่กับแม่มุกดา ป่าไผ่ ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ลำปาง ต่อมา พ.ศ. 2530 เล่นละครซอคู่กับแม่แสงเอ๋ย ทางสถานีวิทยุซึ่งกระจายเสียงไปทั่ว 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน คู่ถ้องของท่านนั้นเปลี่ยนไปตามวาระ แม่แต่งงานที่รับในนามของคณะหงษ์ทองของตัวเองที่สุดแต่ช่างซอหญิงคนไหนจะว่าง ส่วนช่างปี่นั้น มีหัวหน้าคณะคือพ่อครูอุ้นเรือนเป็นหลัก อีกคนคือพ่อแก้วดา เชียงตา ครูปี่ซออาวุโสอีกท่านหนึ่ง รวมทั้งศิษย์ชาวเชียงดาว ช่างปี่สงค และช่างปี่เสน่ห์ ภายหลัง ช่างซอหญิงก็ได้ห้องแดงที่เติบโตเป็นสาว เริ่มมีชื่อเสียงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มาเป็นดารานำ

ปี พ.ศ. 2545 ช่างซออาวุโส 4-5 ท่านรวมทั้งพ่อครูอุ้นเรือน ได้ปรึกษาหารือกัน และก่อตั้ง ชมรมสืบสานตำนานปี่ซอขึ้น ด้วยประสงค์ที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนให้เกิดความสามัคคี และเพื่อช่วยเหลือกันในหมู่ช่างซอ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อแล้วเป็น **“สมาคมสืบสานตำนานปี่ซอ”** ตั้งที่ทำการชั่วคราวอยู่ที่อำเภอแมริม มีพ่อจันทร์ตา เลาดา ครูซออาวุโส คนสำคัญเป็นประธาน และมีช่างซอเข้าเป็นสมาชิกอยู่ 165 ท่าน

ช่วงแรกนั้นพ่อครูอุ้นเรือนรับตำแหน่งற்றுญิกของชมรมอยู่ 5 ปี ภายหลังลาออกรับหน้าที่ปรึกษาเนื่องจากไม่สะดวกเรื่องการเดินทาง (เชียงดาวอยู่ห่างจากแมริมราว 70 กิโลเมตร)

“เป็นการช่วยศิลปินปี่ซอของภาคเหนือ มีเงินช่วยสมาชิกยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเสียชีวิต” ลูกสาวเสริม

“แต่ก่อนช่างซอที่มีคนกลางติดต่อเข้ามา ต้องจ่ายค่านายหน้าให้เขา แต่หลังจากรวมตัวกันก็เริ่มกระจายงานกัน ใครได้งานมา ไปไม่ได้ก็บอกต่อๆ กันไป ช่วยเหลือกัน ไม่ต้องมีคนกลางอีก” พ่อเล่า

นอกจากการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันเรื่องงาน สร้างความใกล้ชิดเหนียวแน่นขึ้นอย่างพ่อครูว่าแล้ว การรวมตัวเป็นสมาคม เป็นกลุ่มก้อนยังก่อให้เกิดโครงการดีๆ หลายประการติดตามมา บรรดาพ่อครูแม่ครูซอทั้งหลายได้แบ่งศูนย์การเรียนรู้ เป็นสำนักสอนซอให้แก่เยาวชนในพื้นที่ของตน เช่นแม่บัวซอน ถนอมบุญ อำเภอฟัว แม่บัวซุม สันป่าตอง หรือแม่บัวตอง ศูนย์การเรียนรู้ที่ 1 ซึ่งสอนเฉพาะผู้ใหญ่ ศูนย์ของแม่บัวซุมนั้นนับเป็นอีกแห่งหนึ่งที่ผลิตช่างซอละอ่อน สืบทอดศิลปะล้านนามาตั้งแต่ พ.ศ. 2514 รวมทั้งโรงเรียนของแม่ครูจันทร์สม สายธรา ศิลปินแห่งชาติที่เปิดบ้านสอน และถ่ายทอดความรู้ร่วมกับพ่อครูแก้วดา หรือพ่อครูอินตา ตามโรงเรียนที่มีการประสานงานมายังครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น

“มีการทอดผ้าป่าตามวัดต่างๆ

ทุกปี เวลาม้งานของจังหวัดเชียงใหม่

ทางสมาคมก็จัดช่างซอที่ว่างไปแสดง”

บางครั้งพ่อครูอุ้นเรือนกับพ่อครูอินตาก็ได้ไปให้ความรู้เรื่องปี่ซอทางสถานีวิทยุชุมชน เช่นที่สถานีวิทยุชุมชนเจ็ดยอด หรือสถานีวิทยุชุมชนในเชียงดาว ซึ่งที่หลังนี้พ่อครูอุ้นเรือนได้พาลูกศิษย์ลูกหาไปขอโน้ตการอยู่เป็นประจำ

นอกจากนั้นบรรดาพ่อครูแม่ครูทั้งหลาย ซึ่งออกสอนน้อยลงเมื่ออายุมากขึ้น แต่ได้ผันตัวมาเป็นครูก็ได้มีการริเริ่มโครงการเผยแพร่ความรู้ให้กับเยาวชนหลายรูปแบบ โดยความร่วมมือกับสถานศึกษา หน่วยงานต่างๆ ที่สนใจ หรือสภาวัฒนธรรมจังหวัดเป็นต้น ตัวพ่อครูรุ่นเรื่อนั้น ดำรงตำแหน่งรองประธานสภาวัฒนธรรมเชียงดาว และเป็นวิทยากร สาธิตการแสดงซอให้กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เป็นต้น ท่านได้ไปแสดงซอทั้งโดยงานอาชีพและงานเผยแพร่ ในระดับอำเภอ จังหวัด ทั้งของหลวง ชาวบ้าน และหน่วยงานเอกชน

ตอนที่ 5

ซอสตรี

“**กำ**เดี่ยวน้องจะไปซื้อเนื้อเจ้า” น้องแดงกำลังรอไปซื้อเนื้อปลา กับน้ำสาว ในนาที่เพิ่งถอนข้าวกล้า

วันนั้นฟ้าครึ้มฝน ว่ากันว่าปลากินเบ็ดดี เป็นช่วงฤดูข้าวใหม่ น้องแดง ช่างซอสาวจึงลูลู่ลูลุน งานซอเธอซุก เนื่องจากกำลังเป็นที่นิยม จึงไม่ค่อยได้มีโอกาสนั่งเล่นซอเหมือนแต่ก่อน น้องแดงซอได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งซอตามชนบทในงานพิธีการ ซอสดริงเพื่อความบันเทิง คนซอแต่งตัวคล้ายกับนักร้อง ซอกับเครื่องดนตรีสมัยใหม่

มีจังหวะที่คึกคัก เร็วขึ้นและเร้าใจ
แถมท้ายด้วยการหยอดเพลงลูกทุ่ง
สลับ เป็นที่ถูกอกถูกใจผู้ฟัง ถึงขั้น
บันทึกการแสดงสดขายในรูปแบบ
วีซีดี

เรื่องซอสมัยใหม่นั้น...
“พ่อกับพ่อเก่า และพ่อ
บุญศรี (ริตติ้ง) ร่วมกันคิดซอสดริง
ขึ้นมา ที่จริงแม่จินทา ลายคราม

ซอมาก่อน พ่อเป็นคนแนะนำให้ใช้เครื่องดนตรีไฟฟ้า เรียกกันว่าซอประยุกต์
หรือซอจันทา...”

ซอแบบน้องแดง หรือช่างซอหญิงวิลนั้นเรียกว่า ซอสดริง
ส่วนที่เด็กๆ ซอโดยปราศจากปี่จุมที่ลานวัดวันนั้น พ่อครูเรียก ซอซิ่ง
แต่ก็ไม่ได้แตกต่างกัน กล่าวคือใช้ดนตรีสมัยใหม่ประกอบการซอ จังหวะ
คึกคักรวดเร็วจนคนซอต้องซอให้เร็วขึ้น อาจมีการลุกขึ้นยืน เดินหรือว่า
โยกตัวให้เข้ากับจังหวะเพลงไปด้วย นับเป็นการปรับตัวของซอให้ทันสมัย
ทันสมัย เกิดการผสมผสานร่วมกับเพลงเก่าเมืองติดตามมา กลายเป็น
เพลงนิยมติดหู เช่น เพลง ‘เปิดใจสาวแต่’ ที่ถูกเลือกเป็นโจทย์เพลงหนึ่งใน
รายการเรียลิตีโชว์โทรทัศน์ อะคาเดมีแฟนเซีย ปีที่ 5

“แต่ของเก่านี้เฮาบ่แก่น้า ซอต้องซอแต่ๆ ซอที่อูถูก ไม่ใช่ซอ
คำร้องเพลงคำ”

พ่อครูรุ่นเรือนยึดหลักการซอตามขนบในงานพิธีกรรมซึ่งมักจะอยู่ใน
ในช่วงเช้าไว้ ซอสนุกบันเทิงสมัยใหม่ที่ปรับประยุกต์ไปนั้น ไว้ซบในงานเลี้ยง
สรวลสรรัคยามคำ นั่นคือการไหลบ่าของยุคสมัย ใครเลยจะห้ามได้

บทที่ 6

สวนผสมผสาน หลัพิมพ์ชีวิต

โอบบ้านอันเงียบสงบหลังนั้นมีพืชผักผลไม้เขียวชอุ่ม ไม่ไกลนัก
ท่าบแผ่นฟ้าอยู่เป็นขอบโค้งสีเขียวแกมน้ำเงินคือดอยนาง เขาเตี้ยๆ ที่ลาด
ต่ำลงมาจากดอยหลวงเชียงดาว แหล่งต้นน้ำ พืชพันธุ์สัตว์ป่า และที่สิงสถิต
ของเจ้าหลวงเชียงดาว สิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นศูนย์รวมความเชื่อความศรัทธา
ของคนเชียงดาวและชาวล้านนา

พ่อครูอุ้งเรือนยืนเด่นอยู่หน้าเรือน เบื้องหลังคือคอยนาง เขียวชอุ่มเป็นฉากหลัง เด็กน้อยหญิงชายพนมไหว้มือลา...

พ่อครูอยู่ที่นี้มาสามสิบปีแล้ว หลังแต่งงานกับแม่บุญมี ชาวตำบลเมืองยางได้ไม่นานก็ย้ายเข้ามาอยู่หมู่บ้านสหกรณ์ บนที่ดินซึ่งซื้อหาเพิ่มเติมทีละน้อยด้วยน้ำพักน้ำแรง เริ่มด้วยการปลูกกระต๊อบ ทำนา ทำสวน พ่อครู

ในวัยหนุ่มได้รับเลือกให้เป็นประธานกลุ่มหนุ่มสาว พ่อครูและหนุ่มสาวเยาวชนของหมู่บ้านได้ช่วยกันขุดสระน้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภคในหมู่บ้าน และฟื้นฟูศิลปะการแสดงต่างๆ ทั้งกลอง สะล้อซอซึง และระบำรำฟ้อน อีกทั้งยังจัดให้มีงานปอยหลวงเป็นประจำทุกปี ระหว่างนั้นก็พัฒนาที่ดินของตน เริ่มต้น ครอบบริเวณบ้านของพ่อครู ด้านหน้าปลูกไม้ดอกไม้ประดับดูงามตา ส่วนด้านหลังเป็นพืชผักสวนครัวสำหรับอาศัยเก็บกิน โดยไม่ต้องซื้อ

“อี่ปู่นี้ทำมาตั้งนานแล้ว เกษตรผสมผสาน พ่อได้รู้เรื่องโครงการพระราชดำริ ก็ยิ่งเกิดการเสริมแรง” น้องต๋มเล่าขณะพาชมสวน

พ่อครูอุ้งเรือนเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ขยันขันแข็งเอาการเอางาน ช่วงที่ลูกคนโตยังเล็กนั้น ช่างซอเขียงใหม่มักไปหากินที่ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เนื่องจากมีงานซุกและรายได้ดี ท่านเองได้ร่วมคณะไปกับพ่อครูก่อน จนในที่สุดก็แยกออกมาตั้งคณะของตัวเอง ทำมาหากินด้านซอเก็บเงินในช่วงหน้าแล้งอยู่เป็นเวลาถึง 5 ปี จนพอสร้างบ้าน สร้างหลักฐานให้แก่ครอบครัว

- 46 -

“พ่อได้รับเลือกเป็นประธานสหกรณ์การเกษตร ทร.กลาง เมื่อ พ.ศ. 2530”

นอกจากซอแล้ว ด้วยความเป็นชาวไร่ชาวนาที่ขยันขันแข็ง จึงได้รับเลือกเป็นผู้นำ พ่อครูจึงชวนชายหาทางที่จะทำไร่ทำสวนให้ได้ผลดีเลี้ยงชีพได้ เพื่อเป็นแบบอย่างแก่สมาชิก

ในสวนร่วมเงาครีมีใกล้บ้านบวบและยอดผักทองเลี้ยงพันไปกับกิ่งกระถ่อน มะขามกำลังออกฝักอ่อนๆ ส่วนลำไยที่ต้นโตใหญ่อายุสิบกว่าปี ออกลูกดกกระย้า ในสระกว้างทั้งสองแห่งมีปลาตัวคุดตัววาย แต่นางช้วนนั้นไม่มีให้เห็นแล้ว

“พ่อเลิกทำนาไป เรื่องนี้มาจาก การตัดสินใจของอี่ปู่แม่ เพราะทำนาไม่พอกิน ขาดทุน” บ้านสหกรณ์นั้นเป็นที่ดอน แม้จะปลูกทั้งข้าวนา และข้าวไร่หรือข้าวตอย ดึงน้ำจากบ่อไปหล่อเลี้ยง แต่ผลผลิตก็ไม่ถึงยังไม่พอ

“นกที่ นกป่าพากันมาจิกกินข้าว ทำหุ่นไล่ ทำบั้งที่ลมพัดแล้วเสียงดัง นกมันก็กลัว” น้องต๋มเล่ากึ่งหัวเราะ เรื่องเป็นอย่างนี้นั้นเอง ไม่เช่นนั้น นาไร่ของพ่อครูอุ้งเรือนก็คงจะครบสูตร คือมีนาข้าว

- 47 -

พืชผักสวนครัว บ่อปลา และไม้ผล ดังไร่นาสวนผสมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เสียงแม่บุญมีเรียกออกมาจากในครัว “มาลูกมา เข้ามากินขนมเส้น (ขนมจีน) กัน ของหวานก็มี แม่ทำกล้วยบวชชีไว้โปรดตั้งแต่ตะเจี (ตอนเช้า)”

กระเพาะสั่งให้เราเดินตามเสียงเรียกไปด้วยความหิว ทั้งลูกแก๊ง และลูกชั้วคราว แม่บุญมีอายุราวห้าสิบกว่า อ่อนกว่าพ่อครูอ่อนเรือนสามมี แต่ท่านทั้งสองยังดูกระฉับกระเฉง แข็งแรง บางวันแม่บุญมีก็ไถรถตัดหญ้ากึ่งๆ ตามลำพัง ทั้งแม่และลูกสาวนั้นได้ร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่พ่อ ช่วยกันบุกเบิกไร่นา ภารงานหนักทุกอย่าง

“น้องตั้มนี้สบาย เกิดที่หลัง บ่ต้องลำบากแล้ว” พี่สาวสัพยอกน้องชายที่อายุห่างกัน 9 ปี

“แม่นี้ก็สำคัญนะครับ” ตั้ม

เปลี่ยนมาพูดถึงแม่บ้าง ต่อด้วยแดง ผู้ที่อายุนำหน้าด้วยเลข 3 แล้ว

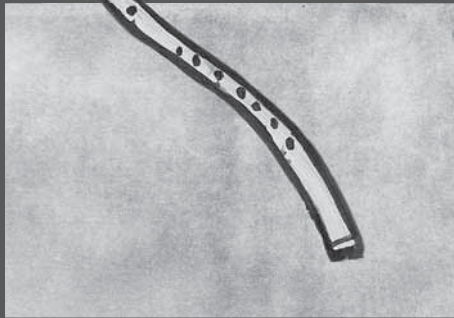
“อ๊แม่เนี่ยจะคอยฟัง บางทีนั่งข้าวก๋อไปอยู่ก็จะพูดข้ามมาว่า ละอ่อนคนเมื่อกี้นี้ใคร ชอบเข้าเป็นเนื้อ”

แม่บุญมีเป็นทัพหลังคอยดูแลบ้านช่องไร่นา ยามพอกับลูกสาว ลูกชายเดินทางไปขอ นอกจากนั้นท่านยังเป็นผู้ที่ ฟังเป็น-ฟังออก ฟันที่

ของแม่บุญมีคือครัวและสวนรอบบ้าน ซึ่งอยู่ติดโถงสอนขอของพ่อครูอ่อนเรือนที่ต่อเติมออกมาภายหลัง นอกจากท่านจะเป็นผู้ดูแลเด็กๆ เรื่องอาหารการกิน สอนลูกเรื่องชีวิต กิริยามารยาทแล้ว ท่านยังช่วยแนะนำให้ความเห็นเกี่ยวกับการขอของเด็กๆ อย่างเอาใจใส่

สอนบุญมีกับ "บ่อ"

บทที่ 7

เสียงซอจักสี่ไป

ปี

นโปบนชั้นสองของตัวเรือน หน้าหิ้งพระใหญ่ มีชั้นครูขอตั้งอยู่ ฝาผนังประดับภาพถ่ายงานวันรับรางวัลและวุฒิบัตรต่างๆ ของพ่อครูในตู้กระจกที่อยู่ต่ำลงมา เป็นโล่รางวัลทั้งของพ่อและลูกๆ ครูผู้เฒ่าหน้าอัลบั้มภาพถ่ายวางลงบนพื้นกระดานมันปลาบ ผู้มาเยือนตื่นตากับภาพท่านสวมหมวกและโอเวอร์โค้ทหนาเตอะยื่นถ่ายรูปคู่กับห่อไอเฟล

“รูปนี้พ่อไปแสดงที่เมืองนองด์ ประเทศฝรั่งเศส”

พ่อครูและคณะได้รับเกียรติไปร่วมงานเทศกาลชาวตะวันออก (เลโซรียงตาลี) ซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศฝรั่งเศสถึง 2 ครั้งเมื่อปี พ.ศ. 2547-2548 นำขบวนโดย ผศ.ดร.ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์ นักวิชาการด้านดนตรีและวัฒนธรรม คณะของท่าน ได้ตระเวนแสดงระหว่างท่องเที่ยว ทั้งที่ประเทศเยอรมนี เบลเยียม และสวีเดนแลนด์ ทำหน้าที่เผยแพร่มาตรฐานตรีของล้านนาไกลข้ามซีกโลก

“อันนี้วิทยานิพนธ์ที่เขียนเรื่องพ่อ”

พ่อครูกระตือรือร้นหยิบคว่ำทุกสิ่งทีคิดว่าจะเป็นประโยชน์สำหรับเผยแพร่ออกมาอย่างไม่คิดเก็บงำ ด้วยความที่ท่านชำนาญด้านนี้เป็นพิเศษ จนอาจเรียกได้ว่าเป็นเลิศ ทั้งความสามารถบรรเลงเพลงท่วงทำนองเก่าแก่หาพิงยากที่ช่างปีซ่างซอด้วยกันยังต้องยอมรับ จึงเป็นกรณีศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่อง **“ขนบการบรรเลงวงปี่จุมในซอตั้งเชียงใหม่”** ของอาจารย์เมทินี ดุ้ยสาย แห่งภาควิชาดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ขณะศึกษาระดับปริญญาโทที่ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2550

งานเทศกาลวัฒนธรรมชาวตะวันออกที่ฝรั่งเศส

นอกจากนี้ยังมีภาพถ่ายคู่กับพิธีกรชื่อดังรายการโทรทัศน์ วิก 07 ครั้งได้รับเชิญไปแสดงปีร่วมกับคณะซอของพ่อบุญศรี รัตนัง เมื่อ พ.ศ. 2548

“อันนี้ห้องแต่ง ไปของงานสืบชะตาพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงเทพฯ”

ภาพหลังนั้นเป็นภาพลูกสาวสวมชุดผ้าฝ้ายสวยสะ นั้งช่ออยู่บนเวที ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2546

ไปออกรายการวิก 07

ในหมู่ช่างซออู้โส่นั้น โช้แต่จะมีเพียงพ่อครูอุ่นเรือนที่มีชื่อเสียงและความสามารถ ทุกท่านล้วนโดดเด่นไปคนละแบบ แม่จันทร์สม สายธรรานั้นเป็นทั้งครูและผู้มีปฏิภาณกวี ทั้งยังเป็นนักประพันธ์บทซอระดับอาจารย์พ่อเก่า หรือ ไอ้เก่า-อีต๋วม ก็มีชื่อเสียงโด่งดังทางซอตลกโปกฮา ส่วนพ่อบุญศรี รัตนัง นั้นเป็นที่รู้จักจากบทเพลงคำเมือง พ่อครูแม่ครูท่านอื่นๆ แม้จะไม่เป็นที่รู้จักในแวดวงกว้างเท่ากับครูที่เอ่ยนามมา แต่ก็มีชื่อเสียงและคุณูปการในวงวัฒนธรรม ทุกท่านล้วนแล้วแต่มีผู้เข้าหาฝากตัวเป็นศิษย์ อาจจะมีไม่กี่แห่งที่มีนักเรียนตัวน้อยมาเรียนซอ ส่วนใหญ่มักเป็นการไปสอนหรือให้ความรู้เป็นครั้งคราวตามที่ได้รับเชิญจากโรงเรียน หรือสถานศึกษาถึงอย่างไร สำหรับซอก็นับว่าเป็นยุคสมัยที่น่าจับตามอง เนื่องจากการซอซึ่งถือเป็นเรื่องของคนเฒ่าคนแก่และวัดวาได้กลับกลายมาเป็นเรื่องที่นำเรารู้ นำชื่นชม และนำภาคภูมิใจสำหรับเด็กตัวเล็กตัวน้อยไปในวันนี้

“อยากให้คนรุ่นใหม่สนใจซอ เพราะมันเคยเป็นของบรรพบุรุษเขามาก่อน สมมติว่าเขาไปต่างประเทศ เขากามว่าเป็นคนไทยเด็กา

เขาจะได้แสดงให้เป็นคู่ได้...เพลงสมัยใหม่มันออกไปทางประเทศอื่น แต่ขอเพราะ ฟังแล้วก็ชอบ อยากเรียน"

นั่นคือเสียงหนึ่งจากน้องฟาง ช่างซ่อมรถยนต์ แม่เป็นผู้เป็นครู จะคาดเดาว่า น่าจะเป็นผลมาจากการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ทว่า หากขาดครูผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดแล้ว จะเกิดผลเป็นรูปธรรมหรือ และคนรุ่นหลังจะรับช่วงสืบต่อได้อย่างไร...

"พ่อว่าชอบหาย ทรายไคที่ศาสนาเขาปลบ ซอกก็ปลบ เพราะ วิชาอารามอาศัยของรินเริง ซอนี่สำคัญนะ ไครว่าไม่สำคัญ ถ้าศาสนาพุทธของเราไปเมื่อไหร่ พ่อคิดว่ายอมเลย"

การแสดงของคณะขอนแก่นประคองศิลป์

ทุกวันนี้ คณะของห้องประคองศิลป์ และคณะวิมล-สุวรรณมิ่งงานเข้ามามิได้ขาด พ่อครูอุณเรือนเองก็มีกิจกรรมด้านการเผยแพร่ ถ่ายทอดศิลปะปี่ซออยู่เสมอ เด็กน้อยหลายรุ่น ผ่านเข้ามาหัดเรียนซอ และจะยังคงมีรุ่นต่อไป ผู้คนที่ได้พบเห็นรับชมต่างก็ทึ่ง อัจฉริยะในความสามารถ และคาดไม่ถึงว่าเด็กจะรักชอบสนใจเรื่องพญาปัญญาพื้นถิ่น

หรือศิลปะดนตรีในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ตาม เปรียบเสมือนเครื่องบอกกล่าววัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ชีวิตที่ขาด รากเหง้า วิถีดำเนิน ย่อมเคว้งคว้างเปล่า ไร้ความหมาย ขาดชีวิตชีวา ทว่า ที่นี้ เชียงใหม่ เชียงดาว แม่ฮ่องสอน น่าน พะเยา หรือ ลำพูน ลำปาง ยังมีพ่อครูแม่ครู ช่างปี่ช่างซอ สะล้อ ซึ่ง ทำหน้าที่นำสสึน จากอดีตกาลส่งมอบให้แก่ลูกหลานด้วยความรัก ด้วยจิตใจเมตตาเสียสละ และห่วงหาแล้งล้าค่าของบรรพชน บ้านเมือง ผู้คนและชุมชน จึงหยั่งยืน สืบชีวิตจิตใจ

...จักฟังเพื่องเรื่องรุ่งสืบไป ก็ด้วยเหตุละนี้...แลเฮย

บรรณานุกรม

หนังสือและเอกสาร

เมทินี ดุ้ยสาย วิทยานิพนธ์. **ขนบการบรรเลงวงปี่จุมในซอตั้งเชิงใหม่**, พ.ศ.2550
ภาควิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ทำเนียบช่างซอภาคเหนือ เล่ม 1, โขงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา. มปป.

สัมภาษณ์

พ่อครูอุ้นเรือน หงษ์ทอง วันที่ 8 กรกฎาคม 2551 และ 17 สิงหาคม 2551
วิมลรัตน์ หงษ์ทอง และธรรมบุญ หงษ์ทอง (น้องแดงและน้องตัม ลูกพ่อครูอุ้นเรือน)
วันที่ 19 สิงหาคม 2551
เยาวชนนักดนตรีในคณะซอ วันที่ 17 สิงหาคม 2551

ขอบคุณ

*ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ช่างซอละอ่อน น้องหญิงจายที่น่ารักและเต็มใจให้ข้อมูลที่ไม่น่าเบื่อ, สัมภาษณ์พ่อครูอุ้นเรือน หงษ์ทอง แม่บุญมี น้องวิมลรัตน์ และธรรมบุญ หงษ์ทอง รวมทั้งพ่อบันแก้ว ตำนีล ที่เมตตาสละเวลาให้ความรู้กับผู้เขียนซึ่งสงสัย ตลอดจนการพบกันหลายครั้งในเดือนสิงหาคม 2550 ยินดีจำตักเจ้า

**ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับซอและช่างซอ จากวิทยานิพนธ์เรื่อง "ขนบการบรรเลงวงปี่จุมในซอตั้งเชิงใหม่" ของอาจารย์ เมทินี ดุ้ยสาย, และหนังสือ ทำเนียบช่างซอภาคเหนือ เล่ม 1, โขงเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ยินดีหลายๆ เจ้า

ภาคผนวก

เกี่ยวกับ “ขอ”

ขอ คือมหรสพพื้นบ้านล้านนา ที่ปรากฏหลักฐานในวรรณคดีโบราณ เช่น มหาชาติล้านนา หรือลิลิตพระลอ พอประมาณการได้ว่าน่าจะเข้ามาช้านานไม่ต่ำกว่าอายุเรียงพิงค์ หรือนครเขื่องใหม่ (700 ปี) ในช่วงรัชสมัยของพระยามังรายมหาราช (พ.ศ. 1839)

การขอ คือการขับลำนำโดยมีดนตรีประกอบ

บทขอ ที่ใช้ขับ เรียกอีกอย่างได้ว่าคำวขอ “คำว” คือบทกลอน ด้นหลักขณแบบล้านนา พบในวรรณคดีประเภทต่างๆ ในบทขอนั้นแตกต่างกันบ้าง มีลักษณะพิเศษสำหรับใช้ขับ คือมีคำขึ้นต้น “หลอน” สำหรับผู้ชาย และ “นาย” สำหรับผู้หญิง เมื่อร้องจบไปบทหนึ่ง จะลงท้ายว่า “จิมหละนา” และมีสร้อยท้ายว่า “นี่หละนอ นอหละนา”

ขอป๊อด คือขอคนเดียว หญิงหรือชายก็ได้ ส่วน **ขอคู่ถ้อง** มีหญิงชายตอบโต้สลับกัน

ส่วน **ขอเก็บนก** เป็นขอเดินดง ชมนกชมไม้ มีพระยาและนายอำ (บริวาร) เป็นลูกคู่ **ละครขอ** คือพัฒนาการของขอจนมาถึงขั้นผูกเป็นเรื่องราว มีตัวละครหลายตัว และมีบทพูด สลับกับบทร้อง

เนื้อหาของ มีทั้งขอลงโลกย์และขอลอธรรม ขอมีสาระและชอบบันเทิง เช่นขอศีล 5 ขอทศชาติ ขอลงโลกย์ เช่น อำนาจเงิน, นักเขียนขยัน ขอวิถีชีวิต เช่น ขอป่าผู้สาว พ่อครูอุณเรื่อนเล่าว่า แต่ก่อนจนถึงเดี๋ยวนี้ จะมีอุปกรณ์ขอร่อนหนึ่งที่ใช้ระหว่างขับขอ คือปลัดขิกทำด้วยไม้อันใหญ่ เอาไว้ประกอบ เวลาขอลองแ่งสองง่าม เพื่อเพิ่มความขบขันหรือระชา

คามขอ ลักษณะเป็นเพิงไม้ไผ่ มุงหลังคาหญ้า ปูด้วยฟาก ไม่มีผนัง ปลูกตั้งชั่วคราว แทนเวที

ขั้นตอนการขอ มีสองอย่าง ขึ้นขึ้นครุขอ ซึ่งต้องตั้งเตรียมไว้ครูก่อนการขอทุกครั้งนั้น ใช้กระบุงไม้ไผ่สานห่างๆ ภายในมีเครื่องไหว้คือ สวย (กรวย) หมาก 8 สวย พลุ 8 รูปเทียน บูหรี อาหารและเหล้า ข่างขอจะไหว้พระรัตนตรัย ครูอาจารย์ ขอให้คำขอไหลหลังตั้งสายน้ำ แล้วจับเหล้าในขันตั้ง ก่อนนำไปพรมบนเครื่องดนตรี ราชฆาตบนแม่ธรณี ส่วนขันตั้ง สำหรับครุขอ ขอเป็นศิษย์นั้น เน้นเครื่องไหว้ที่เป็นหน่อพืช เช่น กล้วย อ้อย ขมิ้น ชิงช้า ตะไคร้ เป็นเคล็ดให้องค์กามคุณอ่อนอ่อนของตนไม้ แต่ขันตั้งที่จริงจังและมีพิธีกรรม ขริมขลังที่สุดคือ ขันตั้งในพิธีไหว้ครุประจำปีตามชนบทโบราณ ประกอบด้วย

สวยดอกไม้รูปเทียน, สวยหมากพลู, ข้าวเปลือก, ข้าวสาร, ผ้าขาว, ผ้าแดง, กล้วย, มะพร้าว, หัวหมู, ไก่, เหล้า, ข้าวเหนียวหนึ่งแฉะและน้ำส้มป่อย ครูขอแต่ละสายอาจจะมีเครื่องไหว้แตกต่างกันไปบ้าง

ข้อห้ามสำหรับข่างขอ เมื่อแบ่งครุขอแล้ว มีข้อห้ามตามความเชื่อคือ ห้ามกินอาหารในงานศพ, ห้ามลอดใต้ป่าช้าแสนผี (ตาไฟ), ห้ามรับประทานของผี (เครื่องเซ่น), ห้ามลอดครัว และราวตากผ้า, ห้ามลอดใต้ตุนบ้าน หรือลอดเครื่องถ้วยที่เอียงในขณะออกเครื่อง

ประเภทของขอ

ขอซิ่ง หรือขอล่องน่าน วิธีการขับร้องและท่วงทำนองข่างขอเขื่องใหม่ ประกอบด้วย ข่างขอหญิงชายอย่างละ 1 ข่างพื่อนหญิง 2 คน ข่างสะล้อ 1 คน ข่างซิ่ง 1 คน แพร่หลายในเขตน่าน พะเยา แพร่ และบางส่วนของจังหวัดเชียงราย

ขอปี หรือขอเขื่องใหม่ กินอาณาบริเวณครอบคลุมจังหวัดภาคเหนือตอนบนที่เหลือ จังหะเว็กว่าขอล่องน่าน ใช้วงปี่จุมบรรเลงประกอบการขอ (ปี่จุม 5, 4 หรือ 3 เลา ประกอบด้วยปี่แม่กลาง ปี่ก้อย ปี่ดัด) แต่มาเพิ่มซิ่งที่หลัง ทำนองหลักคือ ตั้งเขื่องใหม่ แสดงถึงความเป็นศูนย์รวมทั้งทางอาณาจักรและวัฒนธรรมมาแต่โบราณกาล

ขอสดริง ประยุกต์ขึ้นภายหลัง เป็นการขับขอไปกับวงดนตรีสากล ประกอบด้วย กีตาร์ไฟฟ้า เบส คอร์ด และโซโล คีย์บอร์ดและกลองชุด ขอสดริงต้องร้องให้คึกคักรวดเร็วขึ้น เป็นที่ถูกใจคนรุ่นหลังที่อายุน้อยๆ